

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

**Vývoj a proměny české mateřské školy
mezi lety 1990 a 2012**

**Development and transformation of Czech kindergartens
between 1990 and 2012**

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Jana Uhlířová, CSc.

Autor diplomové práce: Bc. Magdaléna Hrstková

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: červen 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Vývoj a proměny české mateřské školy mezi lety 1990 a 2012“ vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Janě Uhlířové, CSc. za odborné vedení mé diplomové práce.

Anotace

Cílem diplomové práce je zmapovat a analyzovat návrhy na změny a skutečné změny, které se v české mateřské škole realizovaly v období mezi lety 1990 a 2012. Teoretická část je zaměřena na změny v legislativě, na proměny filozofie pojetí dítěte a jeho rozvoje, změny cílů a požadavků předškolního vzdělávání a na kurikulum. Také jsou analyzovány další dokumenty, které ovlivnily podobu předškolního vzdělávání. Praktická část obsahuje dotazníkové šetření, ve kterém názory učitelů mateřských škol doplňují pohled na změny v předškolním vzdělávání.

Klíčová slova

Dítě předškolního věku, mateřská škola, předškolní výchova a vzdělávání, legislativní normy, vzdělávací program, učitelky mateřských škol.

Annotation

The aim of the thesis is to explore and analyze proposals for changes and real changes in the Czech kindergarten implemented in the period between 1990 and 2012. Theoretical part focuses on changes in legislation, changes to the philosophy of the concept of education and development of children, changing goals and requirements of pre-school education and the curriculum. Also analyzed are other documents that influenced the form of pre-school education. The practical part contains a survey that maps the views of kindergarten teachers to changes in pre-school education.

Keywords

Preschool age children, kindergarten, preschool education, legislative standards, educational program, kindergarten teachers.

Obsah

Úvod

I.	TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1	Metody práce.....	9
2	Legislativní normy a změny z nich vyplývající	11
3	Proměna cílů předškolní výchovy a vzdělávání.....	26
4	Proměna filozofie pojetí dítěte a jeho rozvoje – osobnostně orientovaná výchova	28
5	Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče o děti předškolního věku v České republice.....	33
6	Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha.....	41
7	Kurikulum	44
7.1	Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy	47
7.2	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	55
8	Návrhy koncepce vzdělávání	65
9	Shrnutí teoretické části	69
II.	PRAKTICKÁ ČÁST.....	73
10	Dotazníkové šetření.....	74
11	Shrnutí praktické části.....	90
	Diskuse.....	92
III.	ZÁVĚR PRÁCE.....	94

Prameny, literatura, informační zdroje

Přílohy

Úvod

Pro svou diplomovou práci si autorka vybrala téma „Vývoj a proměny české mateřské školy mezi lety 1990 a 2012“, protože se domnívá, že je třeba vytvořit systematický a souvislý pohled na změny, které v průběhu 22 let proběhly v předškolní výchově a vzdělávání.

Cílem diplomové práce je zmapovat a analyzovat návrhy na změny a skutečné změny, které se v české mateřské škole realizovaly v období mezi lety 1990 a 2012.

Autorka si stanovila následující hypotézy:

Hypotéza č. 1: „Lze předpokládat, že pojmání práce s předškolním dítětem před rokem 1989 bude dlouhodobě odolávat navrhovaným změnám po roce 1990.“

Hypotéza č. 2: „Lze předpokládat, že učitelky mateřských škol s dlouhou praxí v předškolním zařízení budou mít s prosazováním osobnostně orientované výchovy problémy.“

Diplomová práce je komponována do tří částí. V první teoretické části, která vytváří východiska k porozumění konkrétních výchovných dopadů ve školním terénu, se autorka zabývá legislativními dokumenty celého sledovaného období, dále proměnou filozofie pojetí dítěte a jeho rozvoje a také proměnou cílů a kurikula předškolní výchovy a vzdělávání. Kromě toho jsou analyzovány i zastřešující dokumenty ve vztahu k předškolnímu vzdělávání a to „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“ a „Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče o děti předškolního věku v České republice“.

V druhé praktické části se autorka věnuje dotazníkovému šetření, které mapuje postoje učitelek mateřských škol ke změnám v předškolní praxi.

Třetí část - závěr práce vyjadřuje konstatování, že česká předškolní výchova prošla ve sledovaném období zásadními změnami, které se promítají jak do změny pojetí dítěte, tak do vztahu učitel-dítě, mateřská škola-rodina. Také došlo ke změně v oblasti cílů předškolní výchovy. Tyto změny jsou typické pro tzv. humanizaci české školy. Teprve koncentrace analyzovaných dokumentů a učitelských výpovědí shromážděných v diplomové práci dávají vyniknout tomu, jak obrovskou cestu česká předškolní

výchova ušla. Protože v Evropě je předškolní výchova tradičně svázána s národním pojetím, existují tak dva základní trendy předškolní výchovy. První z nich je typický pro románské země, kdy cílem je uvádění dítěte do světa školy. Druhý trend, typický pro anglosaské země, zdůrazňuje, že předškolní instituce nemají dítě učit, ale uvádět ho do lidské společnosti – socializovat ho. Ukazuje se tak, že české pojetí předškolní výchovy a vzdělávání je svorníkem těchto dvou trendů reprezentujících odlišná pojetí předškolní výchovy v Evropě.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Metody práce

V teoretické části diplomové práce autorka použila metodu *analýzy a syntézy*.

Analýza je myšlenkové rozčleňování celku na jednotlivé části. V procesu této myšlenkové činnosti se uplatňuje i abstrakce a srovnávání. Myšlenky směřují od složitějšího k jednoduchému. Analýza umožňuje oddělit podstatné od nepodstatného. *Syntéza* znamená myšlenkové spojování částí stránek, vyčleněných prostřednictvím analýzy.¹

Obsahová analýza textu je výzkumná metoda, ve které jde o analýzu a hodnocení obsahu písemných textů. Obsahovou analýzu lze uskutečňovat nekvantitativním nebo kvantitativním způsobem. Nekvantitativní obsahová analýza se uskutečňuje nejrůznějšími způsoby – od jednoduchých rozborů obsahu textu až po hluboké interpretace a vysvětlení. U kvantitativní obsahové analýzy se obsahové prvky textu kvantifikují – vyjadřuje se jejich frekvence, pořadí nebo stupeň.²

Dále autorka použila metodu *dotazníku*. Podrobnosti o dotazníkovém šetření a analýza dotazníků je uvedena v praktické části. Přílohou práce je použitý dotazník.

Dotazník je nejčastější metodou zjišťování údajů. Většinou se skládá ze tří částí. Vstupní část tvoří hlavička, kde je vysvětlen cíl dotazníku a uvedeno jméno autora dotazníku. Druhá část obsahuje faktografické údaje (např. věk, pohlaví, bydliště, vzdělání, zaměstnání apod.) a vlastní otázky. Na konci dotazníku bývá poděkování respondentovi za spolupráci.

Základní dělení otázek v dotazníku je podle stupně otevřenosti. Rozlišují se na otázky uzavřené, otevřené a polouzavřené. Uzavřené otázky nabízí hotové alternativní odpovědi (respondent označí vhodnou odpověď). Otevřené otázky neurčují alternativní odpovědi, ale nasměřují respondenta na tázaný jev a dávají mu velkou

¹ SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

² GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000.

volnost u odpovědí. Polouzavřené otázky nabízejí nejprve alternativní odpověď a potom ještě žádají vysvětlení nebo objasnění v podobě otevřené otázky.

Faktografické otázky mají vysokou validitu (tzn. schopnost výzkumného nástroje zjišťovat to, co zjišťovat má). Nižší validitu mají odpovědi týkající se názorů, postojů a zájmů.

Reliabilita dotazníku (tzn. přesnost a spolehlivost výzkumného nástroje) závisí například na vnitřní konzistenci dotazníku. Pokud dotazník obsahuje více otázek, které se ptají na tutéž informaci, reliabilita je vyšší.

Návratnost dotazníků (tzn. poměr počtu odeslaných dotazníků k počtu vyplněných a vrácených dotazníků) se většinou vyjadřuje v procentech a vlivem nejrůznějších činitelů nikdy není 100 %.³

³ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000.

2 Legislativní normy a změny z nich vyplývající

V této kapitole autorka uvádí chronologicky za sebou nejdůležitější zákony, vyhlášky a některé další dokumenty, které se týkají předškolního vzdělávání a platily mezi lety 1990 a 2012.

Zákony, které jsou nadřazené vyhláškám, mají obecnější charakter. Vyhlášky, které jsou podřazené zákonům, konkretizují zákony a podrobněji je doplňují.

Uvedené dokumenty se týkají fungování činnosti mateřských škol, kvalifikace a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a rozsahu jejich přímé vyučovací činnosti, vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí mimořádně nadaných, státní správy a samosprávy ve školství, dotací předškolním zařízením, bezpečnosti dětí, hygienických požadavků a školního stravování.

U jednotlivých dokumentů je stručně uvedeno, čeho se týkají.

V závěru kapitoly autorka shrnuje důležité legislativní změny v oblasti předškolní výchovy a vzdělávání.

Zákon České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních (zrušen 2004)

V první části zákona je uvedeno, že předškolní výchovu zabezpečují předškolní zařízení, která jsou součástí výchovně vzdělávací soustavy.

Druhá část se věnuje předškolním zařízením. V paragrafu 2 je uvedeno, že předškolní výchova zabezpečuje uspokojování přirozených potřeb dítěte a rozvoj jeho osobnosti. Probíhá ve spolupráci rodiny a předškolního zařízení. Paragraf 3 se zabývá podrobnostmi o mateřské škole a speciální mateřské škole.

Paragraf 16 v třetí části se věnuje škole v přírodě a paragraf 39 školnímu stravování.

Vyhláška č. 87/1980 Sb., o mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útulcích (zrušena 1991)

Paragraf 2 se věnuje organizaci předškolních zařízení. V odstavci 4 je uvedeno, že do předškolních zařízení se přijímají jen děti smyslově, tělesně a duševně zdravé.

V mateřských školách se mohou zřizovat třídy pro děti lehce mentálně, smyslově nebo tělesně postižené nebo pro děti s lehčími vadami řeči, pokud se pro tyto děti nezřídí mateřská škola pro děti vyžadující zvláštní péči.

V paragrafu 3 jsou uvedeny druhy a typy mateřských škol pro děti vyžadující zvláštní péči.

Paragrafy 4, 5, 6 a 7 se zabývají podrobnostmi o předškolních zařízeních (např. přijímání a docházka dětí, provoz předškolních zařízení).

V paragrafu 8 je uvedeno, že předškolní výchova v předškolních zařízeních se řídí „Programem výchovné práce pro jesle a mateřské školy“.

Paragraf 9 se věnuje péči o zdraví a bezpečnost dětí.

Zákon České národní rady č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství (zrušen 2005)

V zákonu jsou uvedeny podrobnosti o státní správě ve školství, kterou vykonává ředitel předškolního zařízení, obec, školský úřad, Česká školní inspekce a MŠMT. Dále jsou v zákonu uvedeny podrobnosti o samosprávě ve školství, kterou vykonává obec a školské rady.

Zákon České národní rady č. 390/1991 Sb., o předškolních zařízeních a školských zařízeních (zrušen 2004)

Tento zákon doplňuje Zákon České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ale v oblasti předškolní výchovy a vzdělávání tímto zákonem k žádné zásadní změně nedochází.

Vyhláška č. 35/1992 Sb., o mateřských školách (zrušena 2005)

V paragrafu 1 je uvedeno, že předškolní výchova podporuje zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj dítěte a vytváří optimální podmínky pro jeho individuální

osobnostní rozvoj. Přispívá ke zvýšení sociálně kulturní úrovně péče o děti a vytváří základní předpoklady jejich pozdějšího vzdělávání.

Paragraf 2 uvádí podrobnosti o mateřské škole.

Pravomoci ředitele mateřské školy jsou uvedeny v paragrafu 3, 5 a 6.

V paragrafu 4 je uvedeno, že třída mateřské školy se naplňuje do dvaceti dětí smyslově, tělesně a duševně zdravých starších tří let. Do třídy mateřské školy se mohou zařazovat děti od dvou let věku na základě vyjádření praktického lékaře pro děti a dorost, nelze-li pro malý počet těchto dětí zřídit v místě jesle. Také se mohou do třídy mateřské školy zařazovat děti smyslově, tělesně, mentálně postižené, s vadami řeči, s více vadami po projednání s odborným lékařem nebo také děti s výchovnými a vývojovými poruchami.

Paragraf 7 uvádí podrobnosti o omezení nebo přerušení provozu mateřské školy.

Paragraf 8 se věnuje stravování dětí v mateřské škole, paragraf 9 specializované péči a paragraf 10 péči o zdraví a bezpečnost dětí v mateřské škole.

Touto vyhláškou se zrušila Vyhláška č. 87/1980 Sb., o mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útulcích.

Vyhláška č. 48/1993 Sb., o školním stravování (zrušena 2005)

Ve vyhlášce jsou uvedeny podrobnosti o školním stravování.

Nařízení vlády č. 68/1997 Sb., kterým se stanoví míra vyučovací povinnosti učitelů a míra povinnosti výchovné práce ostatních pedagogických pracovníků ve školství (zrušeno 2005)

Toto nařízení vlády uvádí, že pro učitelky mateřských škol nebo speciálních mateřských škol je určen rozsah přímé vyučovací činnosti nebo přímé výchovné činnosti 33 hodin týdně.

Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením (změněn 2004)

V zákonu jsou uvedeny podrobnosti o poskytování dotací (např. pravidla pro poskytování dotace, podrobnosti o smlouvě o poskytnutí dotace, výše a zvýšení dotace).

Vyhláška č. 108/2001 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz škol, předškolních zařízení a některých školských zařízení

Tato vyhláška stanoví hygienické požadavky na prostorové podmínky (např. v paragrafu 3 je uvedeno, že na 1 dítě musí plocha denní místnosti užívané jako herna a ložnice činit nejméně 4 m²; je-li ložnice stavebně oddělená, musí plocha denní místnosti činit nejméně 3 m²). Touto vyhláškou jsou dále stanoveny požadavky na vybavení, provoz, osvětlení, vytápění, mikroklimatické podmínky, zásobování vodou, výživu a stravování, praní prádla a úklid škol, předškolních zařízení a školských zařízení zařazených do sítě předškolních zařízení, škol a školských zařízení. Vyhláška se nevztahuje na školy v přírodě.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) - ze dne 24. září 2004

1. ledna 2005 nabyl účinnosti Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

V první části zákona jsou uvedena obecná ustanovení. Tento zákon upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství.

V paragrafu 3 je uveden systém vzdělávacích programů. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zpracovává Národní program vzdělávání, který rozpracovává

cíle vzdělávání stanovené tímto zákonem a vymezuje hlavní oblasti vzdělávání, obsahy vzdělávání a prostředky, které jsou nezbytné k dosahování těchto cílů.

Pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání se vydávají rámcové vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání. Jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků a dále závazným základem pro stanovení výše přidělovaných finančních prostředků.

Vzdělávání v jednotlivých školách a školských zařízeních se uskutečňuje podle školních vzdělávacích programů.

Paragraf 4 se věnuje rámcovým vzdělávacím programům. Rámcové vzdělávací programy vydává ministerstvo po projednání s příslušnými ministerstvy. Rámcové vzdělávací programy stanoví zejména konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání, jeho organizační uspořádání, profesní profil a zásady pro tvorbu školních vzdělávacích programů, také podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a nezbytné materiální, personální a organizační podmínky a podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví.

Paragraf 5 se zabývá školními vzdělávacími programy. Školní vzdělávací program musí být v souladu s rámcovým vzdělávacím programem. Školní vzdělávací program vydává ředitel školy nebo školského zařízení a je přístupný veřejnosti.

V paragrafu 7 je uvedena vzdělávací soustava. Vzdělávací soustavu tvoří školy a školská zařízení podle toho zákona. Školy uskutečňují vzdělávání podle vzdělávacích programů uvedených v paragrafu 3. Z oblasti předškolního vzdělávání patří do vzdělávací soustavy mateřská škola.

Paragraf 16 se věnuje vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, paragraf 17 vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů a paragraf 18 individuálnímu vzdělávacímu plánu.

Část druhá je věnována předškolnímu vzdělávání. V paragrafu 33 jsou uvedeny cíle předškolního vzdělávání: „Předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji

a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.“⁴

Paragraf 34 se zabývá organizací předškolního vzdělávání. V odstavci 1 je uvedeno, že předškolní vzdělávání se organizuje pro děti zpravidla od tří do šesti let.

V paragrafu 35 jsou uvedeny pravomoci ředitele mateřské školy.

Školským zákonem se zrušil Zákon České národní rady č. 276/1978 Sb., o školských zařízeních.

Zákon o pedagogických pracovnících

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů - ze dne 24. září 2004

Díl 2 (hlava II) se věnuje získávání odborné kvalifikace pedagogických pracovníků. V paragrafu 6 je uvedeno:

„(1) Učitel mateřské školy získává odbornou kvalifikaci

a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na pedagogiku předškolního věku,

b) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu učitelů předškolního vzdělávání,

c) středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu učitelů předškolního vzdělávání, nebo

⁴ *Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014], s.10273. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>>

d) vzděláním podle odstavce 2 písm. a).

(2) Učitel mateřské školy, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě nebo škole zřízené pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci

a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, nebo

b) vzděláním stanoveným pro učitele předškolního vzdělávání podle odstavce 1 a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.“⁵

Paragraf 24 (hlava III) je věnován dalšímu vzdělávání pedagogických pracovníků. Pedagogičtí pracovníci mají po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují, upevňují a doplňují kvalifikaci. Pedagogičtí pracovníci se mohou účastnit dalšího vzdělávání, kterým si zvyšují kvalifikaci. Ředitel školy organizuje další vzdělávání pedagogických pracovníků podle plánu dalšího vzdělávání. Další vzdělávání pedagogických pracovníků se uskutečňuje na vysokých školách, v zařízeních dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a v jiných zařízeních na základě akreditace udělené ministerstvem a samostudiem. K dalšímu vzdělávání pedagogickým pracovníků přísluší volno v rozsahu 12 pracovních dnů ve školním roce; za dobu tohoto volna přísluší náhrada platu, která se rovná výši ušlého platu. Ředitel školy určuje čerpání volna na dobu, kdy tomu nebrání vážné provozní důvody.

⁵Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014], s.10334-10335. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=563&r=2004>>

Aktuální znění zákona o pedagogických pracovnících k 1. září 2012

Díl 2 (hlava II) se věnuje získávání odborné kvalifikace pedagogických pracovníků. V paragrafu 6 je uvedeno:

(1) Učitel mateřské školy získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním nebo vyšším odborným vzděláním nebo středním vzděláním v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu učitelů předškolního vzdělávání nebo také vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů prvního stupně základní školy nebo vychovatelství nebo pedagogiku volného času nebo studijního oboru pedagogika a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů mateřské školy nebo vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu vychovatelů a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů mateřské školy nebo středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu vychovatelů a vykonáním jednotlivé zkoušky, která svým obsahem a formou odpovídá zkoušce profilové části maturitní zkoušky z předmětu zaměřeného na pedagogiku předškolního věku, nebo vzděláním podle odstavce 2.

(2) Učitel mateřské školy, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě nebo škole zřízené pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, nebo vzděláním stanoveným pro učitele předškolního vzdělávání podle odstavce 1 a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku nebo také vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na speciální pedagogiku.

Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků

Toto nařízení vlády uvádí, že týdenní rozsah přímé pedagogické činnosti učitele mateřské školy je 31 hodin.

Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání

Ve vyhlášce jsou uvedeny podrobnosti o podmínkách provozu mateřské školy, o přerušení nebo omezení provozu mateřské školy, o organizaci mateřské školy, o stravování dětí, o péči o zdraví a bezpečnost dětí a o úplatě za předškolní vzdělávání v mateřské škole.

V paragrafu 2 jsou uvedeny počty přijatých dětí ve třídách mateřské školy. Třída mateřské školy se naplňuje do počtu 24 dětí. Mateřská škola s jednou třídou má nejméně 15 dětí, mateřská škola se dvěma a více třídami má nejméně v průměru 18 dětí ve třídě. Je-li v obci pouze jedna mateřská škola s jednou třídou, má nejméně 13 dětí, jediná mateřská škola v obci se dvěma a více třídami má nejméně v průměru 16 dětí ve třídě.

Touto vyhláškou se zrušila Vyhláška č. 35/1992 Sb., o mateřských školách.

Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy

První část vyhlášky se věnuje dlouhodobému záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky a dlouhodobému záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji.

V paragrafu 1 je uvedena rámcová struktura dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy.

V paragrafu 2 je uveden obsah dlouhodobého záměru. Dlouhodobý záměr stanoví směry rozvoje vzdělávání a vzdělávací soustavy a způsob jejich realizace a podpory

z hlediska změny cílů a obsahu vzdělávání; tvorby a uplatňování školních vzdělávacích programů; zvyšování, sledování a hodnocení kvality vzdělávání; dalšího vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení; úlohy pedagogického pracovníka, zkvalitnění podmínek jeho práce, platového ohodnocení a dalšího vzdělávání; vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí nadaných; problémů úrovní a typů vzdělávání; finančního a personálního zajištění činnosti škol a školských zařízení.

Část druhá se zabývá výroční zprávou o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v kraji.

Část třetí se věnuje výroční zprávě o činnosti školy.

Část čtvrtá je věnována vlastnímu hodnocení školy. Vlastní hodnocení školy je vždy zaměřeno na cíle, které si škola stanovila zejména v koncepčním záměru školy a ve školním vzdělávacím programu, a jejich reálnost a stupeň důležitosti. Také je zaměřeno na posouzení, jakým způsobem škola plní cíle, které si stanovila, s přihlédnutím k dalším cílům uvedeným zejména v rámcovém vzdělávacím programu a odpovídajících právních předpisech. Hodnocení se dále zaměřuje na oblasti, ve kterých škola dosahuje dobrých výsledků, a oblasti, ve kterých je třeba úroveň vzdělávání zlepšit, včetně návrhů příslušných opatření. Hlavními oblastmi vlastního hodnocení školy jsou např. podmínky ke vzdělávání, průběh vzdělávání, spolupráce s rodiči, řízení školy, kvalita personální práce a kvalita dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Vyhláška č. 64/2005 Sb., o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů

Vyhláška uvádí podrobnosti o hlášení úrazu, záznamu úrazu a o knize úrazů.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

Ve vyhlášce jsou uvedeny např. cíle, formy a organizace speciálního vzdělávání, typy speciálních škol, individuální vzdělávací plán. Třetí část je věnována vzdělávání žáků mimořádně nadaných.

Vyhláška č. 107/2005 Sb., o školním stravování

Vyhláška uvádí podrobnosti o školním stravování.

Touto vyhláškou se zrušila Vyhláška č. 48/1993 Sb., o školním stravování.

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

Ve vyhlášce jsou uvedeny druhy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, podrobnosti o studiu ke splnění kvalifikačních předpokladů a k prohlubování odborné kvalifikace. Také jsou ve vyhlášce uvedeny podmínky zařazení pedagogických pracovníků do kariérních stupňů.

Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných MŠMT č.j. 37 014/2005-25, Věstník MŠMT sešit 2/2006.

Tento metodický pokyn stanoví postupy vedoucí k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí ve školách. Věnuje se například předcházení rizikům, poučení dětí, první pomoci a ošetřením, dozorem nad dětmi, úrazy dětí a jejich evidencí.

Vyhláška č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí

Vyhláška uvádí podrobnosti o pracovní době pedagogických pracovníků, čerpání dovolené učitelů MŠ a čerpání volna k samostudiu. Také se věnuje dohledu nad dětmi k zajištění jejich bezpečnosti a ochrany zdraví.

Legislativní změny v oblasti předškolní výchovy a vzdělávání

V oblasti předškolního vzdělávání došlo ke *změně vzdělávacího programu*. Podle Vyhlášky č. 87/1980 Sb., o mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útulcích, která byla zrušena v roce 1991, se předškolní výchova v předškolních zařízeních řídila „Programem výchovné práce pro jesle a mateřské školy“.

V roce 2004 byl vydán „Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání“ (RVP PV). Ve školském zákoně z roku 2004 je uvedeno, že pro předškolní vzdělávání se vydává rámcový vzdělávací program, který stanoví například konkrétní cíle, formy, obsah vzdělávání, jeho organizační uspořádání, profesní profil, podmínky vzdělávání. Vzdělávání v jednotlivých školách se uskutečňuje podle školních vzdělávacích programů (ŠVP), které musí být v souladu s RVP PV.

Změnil se také stanovený počet dětí ve třídě.

Podle Vyhlášky č. 35/1992 Sb., o mateřských školách se třída mateřské školy naplňuje do dvaceti dětí smyslově, tělesně a duševně zdravých starších tří let.

Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání uvádí, že se třída mateřské školy naplňuje do počtu 24 dětí.

Ve školském zákoně z roku 2004 (v paragrafu 23) je uvedeno, že ministerstvo stanoví prováděcím právním předpisem nejnižší a nejvyšší počet dětí ve třídě. Zřizovatel školy může povolit výjimku do 4 dětí z počtu stanoveného prováděcím právním předpisem a to za předpokladu, že v případě nižšího počtu uhradí zvýšené výdaje na vzdělávací činnost školy a v případě vyššího počtu za předpokladu, že zvýšení počtu dětí není na újmu na kvalitě vzdělávací činnosti školy a jsou splněny podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví. Ve třídě většiny mateřských škol v Praze je v současné době 28 dětí.

Stanovený počet dětí ve třídě mateřské školy se tedy postupně zvýšil z dvaceti dětí na 28 dětí.

Ke změně také došlo ve *stanovení hranice věku dítěte při nástupu do MŠ*.

Vyhláška č. 35/1992 Sb., o mateřských školách uvádí, že třída mateřské školy se naplňuje do dvaceti dětí smyslově, tělesně a duševně zdravých starších tří let. V paragrafu 4 je uvedeno, že do třídy mateřské školy se mohou zařazovat děti od dvou let věku na základě vyjádření praktického lékaře pro děti a dorost, pokud nebylo možné pro malý počet těchto dětí zřídit v místě jesle.

Ve školském zákoně z roku 2004 je uvedeno, že předškolní vzdělávání se organizuje pro děti zpravidla od tří do šesti let.

I v možnosti *zařazení dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do MŠ* došlo ke změně.

Ve Vyhlášce č. 87/1980 Sb., o mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útlucích je uvedeno, že do předškolních zařízení se přijímají jen děti smyslově, tělesně a duševně zdravé. V mateřských školách se mohou zřizovat třídy pro děti lehce mentálně, smyslově nebo tělesně postižené nebo pro děti s lehčími vadami řeči, pokud se pro tyto děti nezřídí mateřská škola pro děti vyžadující zvláštní péči.

Ve Vyhlášce č. 35/1992 Sb., o mateřských školách se uvádí, že třída mateřské školy se naplňuje do dvaceti dětí smyslově, tělesně a duševně zdravých starších tří let. Také se mohou do třídy mateřské školy zařazovat děti smyslově, tělesně, mentálně postižené, s vadami řeči, s více vadami po projednání s odborným lékařem nebo také děti s výchovnými a vývojovými poruchami.

Ve školském zákoně z roku 2004 je uvedeno, že o přijetí dítěte se zdravotním postižením rozhodne ředitel mateřské školy na základě písemného vyjádření školského poradenského zařízení, popřípadě také registrujícího praktického lékaře pro děti a dorost. Podrobnostmi o vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá paragraf 16 v první části.

Vzděláváním dětí se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá i Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Také se změnily *požadavky na kvalifikaci učitelů MŠ*.

V Zákoně o pedagogických pracovnících z roku 2004 bylo uvedeno, že učitel mateřské školy získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním, vyšším odborným vzděláním nebo středním vzděláním s maturitní zkouškou v oboru zaměřeném na pedagogiku předškolního věku.

Dále Zákon o pedagogických pracovnících z roku 2004 uvádí, že učitel mateřské školy, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě nebo škole zřízené pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu zaměřeném na speciální pedagogiku, nebo vzděláním stanoveným pro učitele předškolního vzdělávání a vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu zaměřeném na speciální pedagogiku nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.

Podle Aktuálního znění zákona o pedagogických pracovnících z roku 2012 získává učitel mateřské školy odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním, vyšším odborným vzděláním nebo středním vzděláním s maturitní zkouškou v oboru zaměřeném na pedagogiku předškolního věku **nebo také vzděláním v akreditovaném studijním programu zaměřeném na přípravu učitelů prvního stupně základní školy nebo vychovatelství nebo pedagogiku volného času nebo vzděláním v oboru pedagogika a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů mateřské školy.**

Aktuální znění zákona také uvádí, že učitel mateřské školy, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě nebo škole zřízené pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, získává odbornou kvalifikaci buď vzděláním uvedeným v předchozím zákoně, **nebo také vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na speciální pedagogiku.**

V případě odborné kvalifikace učitele mateřské školy došlo ke změně požadovaného studijního oboru (kromě oboru zaměřeného na pedagogiku předškolního věku

je v požadavcích uveden i obor zaměřený na přípravu učitelů prvního stupně nebo vychovatelství nebo pedagogika volného času).

V případě odborné kvalifikace učitele mateřské školy, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě nebo škole zřízené pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, došlo ke změně požadovaného stupně vzdělání (kromě původního požadavku na vysokoškolské vzdělání se objevuje i požadavek na vyšší odborné vzdělání).

Dále se změnil *rozsah přímé vyučovací povinnosti učitelů MŠ*.

Podle Nařízení vlády č. 68/1997 Sb., kterým se stanoví míra vyučovací povinnosti učitelů a míra povinnosti výchovné práce ostatních pedagogických pracovníků ve školství, je pro učitelky mateřských škol nebo speciálních mateřských škol určen rozsah přímé vyučovací činnosti nebo přímé výchovné činnosti 33 hodin týdně.

V Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků je uvedeno, že týdenní rozsah přímé pedagogické činnosti učitele mateřské školy je 31 hodin.

Rozsah přímé vyučovací povinnosti učitelů mateřské školy se z důvodu náročnosti práce snížil z původních 33 hodin na 31 hodin.

3 Proměna cílů předškolní výchovy a vzdělávání

Cíle předškolní výchovy a vzdělávání v 70. a 80. letech 20. století se odrážejí v preambulích k jednotlivým nomenklaturním materiálům:

1. V materiálu „Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy“ (Ministerstvo školství ČSR, 1983) je uvedeno: „Předškolní zařízení vytváří základ formování profilu budoucího občana naší socialistické společnosti.“⁶ „Dítě před vstupem do základní školy má poznat a osvojit si základní pravidla a návyky kulturního chování, aby přiměřeně svému věku pochopilo základní rysy a projevy socialistické morálky, kolektivismu, socialistického vlastenectví a internacionalismu.“⁷

2. „Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy“ (1983) přes tradičně poplatné ideologické proklamace poprvé nahlíží na cíl předškolní výchovy v mateřské škole z hlediska specifických potřeb dítěte. Víc než tradičně akcentovanou sociální a ideově výchovnou funkci vyzdvihuje vlastní výchovné a vzdělávací poslání mateřských škol a jejich vazbu na výchovu v rodině. „Cíl předškolní výchovy je dán potřebami a záměry společnosti, proto se všestranný harmonický rozvoj dítěte v socialistické společnosti od útlého věku zajišťuje v duchu ideových principů socialismu v dialektické závislosti na úkolech i podmínkách jeho budování a obrany. Politická a společenská situace si vynucuje a zařazuje do práce s dětmi promyšlené pěstování širšího okruhu postojů, jimiž by se vyznačovali budoucí občané socialistického státu v období zvýšeného boje za zachování míru. Již v mateřských školách se vytváří základ osobnosti socialistického občana, budovatele a ochránce socialistické společnosti.“⁸

Ideologizace cílů je víc než zřetelná a ukazuje na širší společenský kontext, který tak ovlivňuje dítě již od neútlejšího věku. Obě tyto formulace poukazují na skutečnosti, s nimiž se musela vyrovnávat situace, která ve společnosti vznikla po roce 1989.

⁶ *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*, s. 2.

⁷ *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*, s. 3.

⁸ *Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy*, 1983, s. 8.

Odklon od kolektivu a respekt k osobnosti jednotlivých dětí ukazuje na oscilaci mezi původně formulovanými cíli a novým směřováním k osobnosti člověka, jeho potřebám a právům. Na tuto novou skutečnost pak navazuje formulovaný osobnostně orientovaný model předškolní výchovy, který se postupně rozšířil v řadě mateřských škol.

4 **Proměna filozofie pojetí dítěte a jeho rozvoje – osobnostně orientovaná výchova**⁹

Dlouhodobě uplatňovaný učebně disciplinární model mateřské školy vyvolával po roce 1989 kritiku. S nástupem cesty demokratického rozvoje společnosti se otevřel prostor pro požadavek zásadní proměny orientace výchovně vzdělávacího působení nejen v předškolním období, ale i v celém školském systému. K řešení vnitřní proměny české mateřské školy přispěl otevřený model vycházející z osobnostně orientovaného přístupu, který byl rozvinut na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v roce 1991. Tento přístup je založen na principu humanismu a demokracie a jde o model východiska pro proměnu mateřské školy, který není direktivně daný, ale jde o nabízenou možnost výchovného přístupu.

Vymezení principů osobnostně orientovaného modelu reagovalo na předcházející etapu, která dostatečně nerespektovala přirozené potřeby dítěte, přehlížela vývojové zákonitosti a tlumila svobodný, mnohostranný a individuální rozvoj osobnosti.

V případě osobnostně orientovaného modelu nejde o závaznou filozofii. Spíše se jedná o ideové východisko, z něhož lze dospět k výchovnému modelu, v němž může být obsahová struktura dána velmi volně, ale i k osobnostně orientovanému modelu, který bude obsah výchovně vzdělávacího působení podrobněji specifikovat a strukturovat.

Osobnostně orientované pojetí lze vymežit následovně: Výchova v mateřské škole je chápána jako otevřený systém, který se blíží rodinné výchově a s rodinou jako rovnocenným partnerem také spolupracuje. Osobnostně orientovaný přístup vede k tomu, aby pedagog partnerským vztahem napomáhal rozvoji každého dítěte jako osobnosti. To znamená, že pedagog se nesnaží přizpůsobit dítě ani společenským záměrům, ani obecným vývojovým zákonitostem. Rozvíjí ho v duchu osobnostního rozvoje jako nezastupitelnou mimořádnou osobnost. Podstatné je vytvořit výchovně vzdělávacím působením dostatečný sociální, duchovní i věcný prostor, který by dítě vedl k samostatnému projevu ve všech oblastech. Vztah mezi dítětem a dospělým

⁹ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha: Portál, 2003.

je celkově demokratizován a „humanizován“ tak, jak je charakteristické pro tzv. humanizaci české školy.

O celkové koncepci konkrétní mateřské školy rozhodují především ti, kteří ji tvoří, tj. ti, kteří v ní pracují a tedy ji transformují nebo ji nově zakládají. Osobnostně orientovaná filozofie nastoluje široký prostor pro volbu a rozmanitost, které se týkají obsahu a metod práce, organizačního systému mateřské školy a vztahu k počátečnímu vzdělání. Při respektu k alternativnosti a variabilitě je přesto zcela nezbytné formulovat alespoň minimální požadavky z hlediska výchovných cílů a jejich návaznosti na výchovné prostředky. Proto by každá mateřská škola měla vypracovat svůj vlastní model, který by tvořil rámec pro konkrétní výchovnou práci učitelek v dané škole.

Osobnostně orientovaný model předškolní výchovy je charakteristický následujícími znaky:

1. Pojetí dítěte

Dítě je chápáno jako jedinečná a neopakovatelná osobnost, která prožívá své dětství s potřebou se uplatnit a rozvinout své individuální možnosti. K tomu potřebuje podněty a sociální kontakty s dospělými a vrstevníky. V souladu s Listinou základních práv a svobod tento model uplatňuje pro děti předškolního věku především právo být sebou samým. Tím mu přiznává právo na odlišnost od druhých, právo na společenskou akceptaci a seberealizaci. Změna vztahu mateřské školy k dítěti se konkrétně projevuje partnerským vztahem učitelky k dítěti. Tradiční nadřízenost dospělého a autoritativní postoj k dítěti ustupuje do pozadí a je nahrazen dialogem učitelky a dítěte a komunikací, v níž se zdůrazňuje především pozitivní přijetí dítěte a uznání jeho osobnosti. Dítě jako individuální bytost má tak příležitost svou aktivitou přetvářet a vytvářet své vlastní výstupy, spolupodílí se na rozhodování při volbě činností a svém postoji k nim. Učitelé samozřejmě využívají pozitivní motivace, které však bylo používáno i v minulosti, avšak v osobnostně orientovaném modelu tato pozitivní motivace vychází ze zájmu dítěte a umožňuje posílit vytrvalost dítěte na jeho cestě za poznáním. Je zřejmé, že v tomto sociálním prostoru má místo především budování důvěry a projevy uznání vůči dítěti.

2. Vztah k rodině

Osobnostně orientovaný model přiznává rodině právo na primární výchovnou odpovědnost vůči dítěti. Proto bez spolupráce s rodinou nemůže mateřská škola naplnit své základní cíle. Tato spolupráce předpokládá co nejčastější kontakty s rodiči, a proto mateřská škola hledá nové možnosti kontaktů a forem spolupráce. Osobnostně orientovaný model uplatňovaný mateřskou školou otvírá dítěti podněty, které některé typy rodin nemohou dítěti poskytnout. Jedním z podnětů je kontakt s vrstevníky (zvláště důležitý pro dítě v roli jedináčka) pro život dítěte v situacích tak, jak je často formuluje francouzský předškolní vzdělávací kontext - tzv. „růst s druhými, spoluprožívat radost i bolest s druhými, učit se radovat se s druhými a mít za ně zodpovědnost“. Kromě toho jsou odborně vyškolení předškolní pedagogové schopni odhalovat zvláštnosti dítěte na pozadí dětské skupiny, ať už se jedná například o vývojové opoždění nebo talent dítěte. K tomu jsou natolik vyškoleni, že jsou schopni odlišnosti nejen rozpoznat, ale i nastoupit cestu kompenzace.

3. Vztah k počátečnímu vzdělávání

Pobyt dítěte v mateřské škole svým každodenním charakterem převádí dítě přirozeně a postupně z preprimárního do primárního světa tehdy, kdy je to po něm legislativně požadováno. Je zde především zdůrazňován proces jak jeho socializace, tak i kultivace poznání dítěte. Specifickým principem tohoto modelu je ohled na podporu schopností dítěte, které jsou aktuální právě v předškolním období. Kdyby nedošlo k jejich rozvoji právě v tomto období, bude mít dítě určité vývojové handicap. Znamená to tedy, že návštěva takto orientované mateřské školy dítě nasměrovává postupně na cestu do další životní etapy. Na této cestě se dítě učí řešit problémy a rozumět kontextu, setkává se tu s lidmi a je na ně zcitlivováno, ale v žádném případě dítěti není umetána cesta, po níž kráčí, protože právě nalézáním východiska z problémů je mu umožněn jeho vývoj a zrání. Proto pedagogové, kteří přijímají osobnostně orientovaný model, jsou schopni využívat kompenzační programy pro děti, jejichž předpokládané vzdělávací obtíže je mateřská škola schopna identifikovat.

4. Princip alternativnosti

V osobnostně orientovaném modelu je uplatňován princip alternativnosti, který reaguje na předchozí učebně disciplinární model předškolního vzdělávání, kdy termín disciplína označoval výchovné složky. Vzhledem k tomu, že jednotlivé složky fungovaly samostatně, jejich existence mnohdy neumožňovala propojenost a tudíž vnímání vzdělání a zvláště dítěte jako celku. Proto osobnostně orientovaná výchova při zdůrazňování celostního pojetí dítěte přistoupila k tematickým celkům, na nichž je postaveno celé kurikulum předškolního vzdělávání. Jednotlivé tematické celky obsahově vycházejí ze životní zkušenosti předškolního dítěte a jeho cesty k otvírání světa. Alternativnost se tedy promítala v různých variantách zaměření a strukturování kurikula, v uplatňování různých metodických hledisek a v organizačním systému - pluralismus zřizovatelů (státní, soukromé, církevní školy), uplatnění principu homogenity a heterogenity v rámci skladby tříd mateřské školy, přijímání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

5. Situační učení a rozvoj komunikace

Nejcharakterističtějším znakem osobnostně orientovaného modelu je důraz na využití přirozeného situačního kontextu pro rozvoj sociálního učení vedoucího k sociálním kompetencím dítěte. Toto učení vyžaduje dlouhý časový prostor, v němž tento proces probíhá a souvisí tak s přirozeným vývojem a zráním dítěte. Dítě se skutečně cvičí v orientaci schopnosti jednat a verbálně i nonverbálně zvládnout situace typické pro denní prožívání předškolního dítěte. Toto „cvičení“ jako modelové příklady dítě pak často tvořivě rozpracovává v hrách různého typu a v činnostech běžného života. V novém kontextu zde vystupuje doposud opomíjená tvořivá dramatika jako přirozený proces sociálního učení.

6. Samostatnost a tvořivá aktivita

Celé směřování osobnostně orientované filozofie bezesporu jde k rozvoji autentičnosti dítěte, kterého je možné dosáhnout umožněním prostoru k spontánnímu jednání dítěte směřujícího k velké míře jeho autonomie. Zde hraje roli prostor osobní svobody dítěte a učení se, jak se ve svobodě orientovat a jak s ní nakládat. Pro předškolní dítě z toho vyplývá potřeba setkávat se s odpovědností za zvolený typ

činnosti, s termínem povinnost a se záměrným učením, ale i se spontánním přirozeným učením. Dítě se tedy učí být samostatné a odpovědné, ale i svobodné a tvořivé.

7. Princip individualizace

Respekt k odlišnosti, který se mohl po roce 1989 konečně začít naplňovat, silně podtrhuje princip individualizace. Dítěti se přiznává právo na respekt k tomu, jaké je, jaké jsou jeho dispozice a jakou má míru talentu. Naplněním tohoto principu mateřská škola zajišťuje, že rostoucí osobnosti podílející se na budoucí tváři tohoto národa, budou bytosti myslivé, svobodné a odpovědné. V žádném jiném období vývoje lidského jedince již není více prostoru k takto výrazně pojímané individualizaci.

5 Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče o děti předškolního věku v České republice

„Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče o děti předškolního věku v České republice“¹⁰ byla vydána 8. 11. 2000. Zadavatelem projektu bylo MŠMT. Řešiteli projektu byli PhDr. Sekot, PhDr. Mezera, Doc. PhDr. Rabušicová, PhD., PhDr. Smolíková a PhDr. Šulcová. Projekt vznikl jako součást mezinárodního projektu OECD.

Tato publikace jako první podává ucelený přehled o předškolním vzdělávání, výchově a péči o děti od 0 do 6 let. Pokouší se nastínit historii i současnost předškolní péče, výchovy a vzdělávání v českých zemích z různých aspektů a naznačit i vývoj, jaký se v této vzdělávací oblasti do budoucna očekává.

Předškolní výchova, vzdělávání a péče v České republice

Národní zpráva popisuje *situaci v předškolní výchově a vzdělávání po roce 1990*.

Podoba předškolní výchovy v roce 2000 byla výrazně ovlivněna politickými, ekonomickými i společenskými změnami, které v období po roce 1989 zasáhly celé české vzdělávací prostředí. Vedlo to k postupné vnitřní reformě i v oblasti předškolní výchovy a vzdělávání. Vzniklo alternativní školství, byly vytvořeny podmínky pro rozvoj soukromých i církevních vzdělávacích institucí. Proměnily se vazby mezi mateřskou školou a rodiči, rozvinuly se nové vazby (např. ke sponzorům, k zájmovým organizacím). Vzniklo konkurenční prostředí, které se projevilo v nabídce různých vzdělávacích programů, v zaměření, koncepci i image předškolních institucí.

Období po listopadu 1989 přineslo kritiku dosavadní předškolní výchovy a vzdělávání. Projevila se i snaha ponechat dítě předškolního věku výhradně v péči rodiny. Po politických diskuzích, které do jisté míry zpochybňovaly význam mateřské školy i její existenci a úlohu předškolního vzdělávání, se nakonec prosadil názor podporující především pedagogický význam předškolních institucí. Za hlavní funkci mateřských škol je považována funkce výchovná a vzdělávací.

¹⁰ *Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče o děti předškolního věku v České republice*. Praha: Fortuna, 2000.

V současné době jsou základními veřejnými předškolními zařízeními mateřská škola a speciální mateřská škola pro děti zpravidla ve věku od 3 do 6 let.

Ve zprávě je uvedeno, že podle statistických údajů bylo ve školním roce 1998/1999 v České republice 6028 mateřských škol s 302 856 dětmi. Hustota sítě mateřských škol po 1990 klesá (úbytek představuje asi 22% z počtu mateřských škol před r. 1989), což je dáno celkovým úbytkem populace. Prodloužení mateřské dovolené také snížilo docházku tříletých dětí. Zvýšení počtu odkladů školní docházky však tento úbytek v podstatě vyrovnává. Přesto nelze umístit všechny děti, jejichž rodiče o to požádají. Národní zpráva se zmiňuje i o tom, že účast v předškolním vzdělávání je u nás stále vysoká (v průměru 85,5% dětí ve věku 3 - 6 let), v posledním roce před základní školou využívá tuto možnost 98,4% dětí).

Národní zpráva se také zabývá problematikou *státní politiky předškolní výchovy, vzdělávání a péče* a jejími specifiky.

Strategie státu vůči předškolnímu vzdělávání byla transformována, což souviselo s vývojem a předpokládanými změnami celého školského systému. V roce 1999 byla k otázkám vzdělávání zahájena široká celonárodní diskuse. K veřejné diskusi byly předloženy dva základní strategické dokumenty, které vyjádřily podporu předškolnímu vzdělávání a posílení rozvoje této vzdělávací oblasti, patřící k hlavním záměrům vzdělávací politiky státu. V další fázi byly připraveny sektorové studie, předložené jako podklady k diskusi o problémech v jednotlivých vzdělávacích sektorech. Diskuse s odbornou veřejností probíhala v prvních měsících roku 2000. Její výsledky byly zhodnoceny s tím, že mají sloužit k přípravě základního strategického dokumentu pro realizaci „Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice“, který má být připraven do roku 2000 a má vymezit celkový rámec vzdělávací politiky státu, dlouhodobé cíle i pořadí jejich důležitosti. Hlavními tématy diskuse byl význam předškolního vzdělávání v rámci vzdělávacího systému, dostupnost předškolního vzdělávání, financování, kurikulární projekt a vzdělávání předškolních pedagogů. Výsledky diskuse vytyčily následující směr vývoje:

- Navrhuje se definovat předškolní vzdělávání jako součást vzdělávacího systému a formulovat jeho specifika v souladu s mezinárodní standardní klasifikací používanou v zemích EU, jako 0 – preprimární úroveň vzdělávání.

- Každé dítě by mělo mít možnost naplnit své právo na předškolní vzdělávání.
- Dosavadní finanční spoluúčast rodičů je považována vesměs za vyhovující.
- Velmi aktuální se jeví potřeba rámcového vzdělávacího programu – stanovení rámcového obsahu, stanovení podmínek (organizačních, personálních, materiálních, psychohygienických, bezpečnostních apod.). Rámcový program by měl poskytnout i kritéria pro evaluaci.
- Měly by být rozvíjeny různé předškolní programy, které budou vyhovovat rozdílným zájmům i potřebám dětí (včetně dětí se speciálně vzdělávacími potřebami) a které poskytnou rodičům možnost výběru.
- Ukázala se i potřeba upravit také podmínky vzdělávání dětí mladších (dvouletých, neboť většina jeslí byla zrušena) a dětí s postižením, a to dodržováním sníženého počtu dětí ve třídě.
- Jednoznačně je doporučováno poskytovat předškolní vzdělávání výhradně v rámci mateřských škol, s tím, že přípravné třídy bude možno zřizovat při základních školách pouze jako výjimku tam, kde jiné řešení není možné.
- Spojování mateřských a základních škol přináší velmi různorodé zkušenosti a výsledky. Důležité je, aby bylo možno využít všech pro vzdělávání pozitivních možností, které toto spojení nabízí.
- Diskutuje se otázka „výstupů“ předškolního vzdělávání v souvislosti s potřebou cílené stimulace rozvoje a učení dítěte, stejně jako otázka diagnostické funkce mateřské školy. Objevuje se požadavek provádět cíleně pedagogickou diagnostiku.
- Vzhledem k současné osobnostní a individualizované orientaci předškolního vzdělávání se diskutuje otázka vztahu mezi předškolním a základním vzděláváním. Zaznívá požadavek více přizpůsobit první ročníky základní školy předškolnímu vzdělávání – respektovat přirozené individuální rozdíly ve zrání i učení dítěte, uvolnit program, neznámkovat. Rodiče mají často obavy ze školního neúspěchu a volí cestu odkladu školní docházky.

- V souvislosti se zvýšenou náročností práce, vyšší odpovědností a rozšířením pravomocí pedagogických pracovníků je většinou vyjadřován souhlas s perspektivním zavedením terciárního vzdělávání pro předškolní pedagogy.

Národní zpráva se zmiňuje i o otázce *výchovy, vzdělávání a péče o děti se speciálními vzdělávacími potřebami*.

Rokem 1989 byly zahájeny velké změny v oblasti péče o zdravotně postižené děti, které směřovaly k systematické integraci těchto dětí do společnosti jejich vrstevníků. Došlo k výraznému rozvoji státních i nestátních organizací zajišťující péči o děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Speciálně pedagogickou péči nabízejí speciální mateřské školy, ale i církevní školy a některé soukromé školy. Také stále více přibývá individuálně integrovaných dětí v běžných mateřských školách.

Národní zpráva uvádí i *legislativu, která platila v době vydání zprávy*.

Výchova a vzdělávání dětí ve věku od 3 let přísluší resortu školství. Pro předškolní vzdělávání v resortu školství platí celá řada zákonů, vyhlášek, pokynů a opatření - např. Zákon ČNR č. 29/1984 Sb., o soustavě škol základních a středních (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů, Zákon ČNR č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška č. 35/1992 Sb., o mateřských školách.

Dále jsou ve zprávě uvedeny *očekávané legislativní změny*.

V květnu 1999 byla k veřejné diskusi předložena „Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice“. Koncepce předpokládá, že v novém zákonu bude zakotveno právo na zařazení dítěte do předškolního vzdělávání v roce, který předchází nástupu do prvního ročníku základního vzdělávání. Předškolní vzdělávání budou i nadále poskytovat především mateřské školy zřizované obcí. Zákonem bude nově umožněno poskytovat předškolní vzdělávání i v rámci základních škol, a to za standardních, zákonem vymezených podmínek.

Připravovanou legislativní změnou byl tedy nový školský zákon a rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, který by měl poskytnout kritéria pro hodnocení kvality předškolní výchovy a vzdělávání.

Národní zpráva se věnuje také otázce *vzdělávání pedagogů předškolní výchovy*.

Od sedmdesátých let existuje duální systém přípravy pedagogů předškolní výchovy na úrovni úplného středního vzdělání s maturitou a terciárního vzdělávání (vzdělávání na vyšších odborných školách a na pedagogických fakultách univerzit.)

Po roce 1989 došlo ke změně v pojetí a systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Další vzdělávání se uskutečňuje jako zájmové a dobrovolné a jako povinné, nezbytné pro výkon vedoucí nebo metodické funkce. Odborný růst a další vzdělávání pedagogických pracovníků má být zakotveno v připravovaném školském zákonu a specifikováno vyhláškou MŠMT.

Národní zpráva se zmiňuje i o *alternativních programech předškolního vzdělávání*.

Po roce 1989 začaly některé mateřské školy hledat nové možnosti, jak předškolní vzdělávání proměnit. Některé začaly zpracovávat vlastní projekty, strategie a plány, jiné se zaměřily na využívání různých alternativních zahraničních podnětů (např. inspirovaly se v mezinárodním programu Step by Step – u nás vzdělávací program Začít spolu; nebo vzdělávacím programem Zdravá mateřská škola).

Národní zpráva se také zabývá otázkou *spolupráce rodiny a mateřské školy*.

Před rokem 1989 byly vzájemné vztahy mateřské školy a rodiny uzavřenější a rezervovanější, než je tomu dnes. Partnerská role rodičů ve vztahu k mateřské škole je dnes považována za přirozenou a samozřejmou. Dobrou inspirací jsou především různé alternativní pedagogické přístupy, které ve svých programech staví úzkou spolupráci s rodiči na jedno z prvních míst.

Národní zpráva se věnuje i problematice *financování předškolní výchovy a vzdělávání*.

Před rokem 1990 byl státní rozpočet jediným zdrojem prostředků pro mateřské školy. Ke změně došlo v roce 1990, kdy byl přijat zákon o státní správě a samosprávě ve školství, který přinesl nový způsob financování a správy školství. V současné době jsou finanční prostředky pro předškolní výchovu a vzdělávání poskytovány z veřejných rozpočtů (tedy z rozpočtu státního i z rozpočtů obecních) a ze zdrojů soukromých (příspěvky rodičů, případně příspěvky sponzorů).

V závěru zprávy je uvedeno, že jedním z cílů současné vzdělávací politiky našeho státu by mělo být zajistit, aby každé dítě v České republice mělo přístup ke kvalitnímu předškolnímu vzdělávání, tj. takovému, které by vytvářelo dobré předpoklady pro příznivý osobnostní rozvoj dítěte, jeho budoucí vzdělávání i úspěšnou sociální integraci a které by odpovídalo jeho vzdělávacím možnostem a potřebám, včetně potřeb speciálních. V tomto smyslu byly zformulovány *základní výzvy*, které podle názoru autorů zprávy směřují k dosažení cíle:

- Předškolní vzdělávání v České republice trvale zakotvit ve vzdělávacím systému jako jeho přirozeně nezbytnou součást, resp. jako počáteční vzdělávací stupeň s jasně specifikovaným posláním (v souladu s mezinárodní standardní klasifikací označovaný 0 – preprimární úroveň vzdělávání).

- Zajistit maximální otevřenost a dostupnost předškolního vzdělávání všem dětem předškolního věku (tří až šestiletým). Zajistit každému dítěti zákonný nárok na předškolní vzdělávání a reálnou možnost jej naplnit.

- Využít pokles předškolní populace ke zkvalitnění podmínek předškolního vzdělávání i k zajištění všeobecné dostupnosti.

- Ponechat únosnou finanční spoluúčasť rodičů na předškolním vzdělávání, zároveň však propracovat systém sociálních úlev a stanovit způsob jejich kompenzace mateřským školám.

- Vypracovat rámcový program předškolního vzdělávání a jeho prostřednictvím formulovat rámcové cíle, obsah, předpokládané výsledky (očekávané kompetence dítěte) a zároveň i podmínky (organizační, personální, materiální, psychohygienické, bezpečnostní apod.), za nichž může (musí) být předškolní vzdělávání uskutečňováno. Univerzální platnost rámcového vzdělávacího programu stanovit zákonem. Mateřské školy budou mít možnost vytvářet si vlastní školní vzdělávací programy, které budou reagovat na konkrétní možnosti a potřeby dětí, na zájmy rodičů, na místní situaci i okamžitou životní realitu.

- Ve spolupráci s odbornými partnery vytvářet podmínky pro předškolní vzdělávání dětí, u nichž lze předpokládat problémy v sociální integraci i ve vzdělávání.

- Pro předškolní vzdělávání zajistit vyhovující profesionální zázemí a uplatnit požadavky na práci pedagogů jak v odborné přípravě, tak v oblasti dalšího vzdělávání.

- Vytvářet prostor a podmínky pro nový vztah rodiny a předškolních institucí. Podporovat maximálně otevřenou vzájemnou komunikaci, neformální kooperaci a spoluúčast. Aplikovat programy, které podporují aktivní postavení rodičů ve spolupráci s mateřskou školou. Podporovat všechny aktivity, které otevírají mateřskou školu rodičům i veřejnosti.

- Podporovat výzkumné i realizační projekty výchovy a vzdělávání dětí předškolního věku.

- Rozvíjet flexibilnější a otevřenější systém výchovy a vzdělávání a nabízet možnost výběru různých alternativ pomoci rodině v péči o dítě mladší tří let.

Závěry a doporučení expertního týmu OECD

Expertní tým OECD vypracoval zprávu o stavu péče, výchovy a vzdělávání v České republice.

Reflexe a doporučení expertů uvedená ve zprávě:

- Celkové hodnocení současného stavu výchovy, vzdělávání a péče o děti předškolního věku v ČR vyznívá vcelku pozitivně.

- Experti zaujímají v zásadě pozitivní stanovisko k navrhovaným výhledovým krokům.

- ***Zajistit všeobecnou dostupnost předškolního vzdělávání, zejména dětem ze sociálně slabých a socio-kulturně znevýhodněných rodin.***

- Zrušit omezení předškolního vzdělávání dětí, jejichž matky jsou na mateřské dovolené.

- ***Vypracovat rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.***

- ***Posunout vzdělávání předškolních pedagogů do terciární sféry. Podporovat rozvoj všech forem dalšího vzdělávání.***

- Zvýšit mzdy učitelům a zároveň zvýšit společenskou prestiž tohoto povolání. Zapojit do předškolní péče, výchovy a vzdělávání více pedagogů – mužů.

- Realizovat autoevaluaci, evaluační výzkum, systematické studie a výzkumy týkající se předškolního vzdělávání.

- Rozšířit spolupráci mezi zúčastněnými resorty (školská, zdravotní a sociální oblast).

- Kritický postoj zaujali experti k otázce zabezpečení péče o děti do tří let v ČR. Kriticky hodnotí úbytek jeslí. Doporučují rozvíjet systém péče o děti mladší tří let a rozvíjet systém poskytující matkám možnost výběru.

6 Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha

„Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“¹¹ vznikl na základě usnesení vlády České republiky č. 277 ze dne 7. dubna 1999, která v něm (v návaznosti na programové prohlášení z července 1998) schválila hlavní cíle vzdělávací politiky. Přijaté cíle se staly východiskem „Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice“ zveřejněné Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy dne 13. května 1999.

Bílá kniha je pojata jako systémový projekt, formulující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu. Zároveň je Bílá kniha otevřeným dokumentem, který by měl být v pravidelných intervalech kriticky zkoumán a v souladu se změnami společenské situace revidován a obnovován.

Bílá kniha vychází (vedle uvedených programových dokumentů) z analýz a hodnocení českého školství uskutečněných v posledních pěti letech domácími i zahraničními odborníky. Druhým zdrojem pro stanovení záměrů a doporučení obsažených v dokumentu byla veřejná diskuse vyhlášená MŠMT a nazvaná „Výzva pro deset milionů“, v níž se k problémům rozvoje jednotlivých stupňů vzdělávací soustavy vyjadřovali sociální partneři, představitelé občanské společnosti a různých zájmových sdružení, zabývajících se otázkami výchovy a vzdělávání, pracovníci školské správy a její odpovědné orgány, zejména však školy a pedagogičtí pracovníci.

Konečná podoba Bílé knihy byla projednána a schválena na zasedání vlády České republiky dne 7. února 2001. Bílá kniha byla vydána v roce 2001. Vedoucím redakční skupiny byl prof. Jiří Kotásek.

Paralelně s pracemi na dokumentu a ve vzájemné koordinaci s nimi probíhala tvorba a projednávání návrhu nového školského zákona.

¹¹ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001.

Předškolní vzdělávání

V kapitole věnované předškolnímu vzdělávání je uvedeno, že za výchovu a vzdělávání dětí odpovídají především rodiče. Institucionální předškolní vzdělávání podporuje výchovné působení rodiny.

Předností institucionálního předškolního vzdělávání je odborné vedení dětí a cílevědomé vytváření vhodných podmínek pro jejich rozvoj a vzdělávání.

Institucionální předškolní vzdělávání je dnes organizováno především v mateřských školách a zahrnuje zpravidla děti od tří do šesti let. Předškolní vzdělávání není povinné.

Vzhledem k významu předškolního vzdělávání jako počáteční etapy celoživotního učení je třeba dále zlepšovat jeho kvalitu a dostupnost. Hlavními podmínkami pro to je upevnění předškolního vzdělávání v systému celoživotního vzdělávání a jeho dostupnost, přehodnocení cílů a obsahu předškolní vzdělávání a zvyšování kvalifikace pedagogů v předškolním vzdělávání.

Doporučení uvedená v Bílé knize:

- Zajistit každému dítěti předškolního věku zákonný nárok na předškolní vzdělávání a na reálnou možnost jej naplnit.

- Zakotvit předškolní vzdělávání jako integrální součást vzdělávacího systému (předškolní úroveň vzdělávání).

- Využít pokles předškolní populace k zajištění všeobecné dostupnosti předškolního vzdělávání bez jakéhokoli omezení.

- Propracovat systém sociálních úlev a stanovit způsob jejich kompenzace mateřským školám.

- Vypracovat rámcový program pro předškolní vzdělávání a v něm nově formulovat rámcové cíle, obsah, předpokládané výsledky vzdělávání (kompetence dítěte) a zároveň stanovit podmínky, za nichž může být předškolní vzdělávání uskutečňováno. Zabezpečit aplikaci rámcového programu podle konkrétních podmínek škol a dětí – školní kurikula.

- Závaznost rámcového programu pro předškolní vzdělávání a povinnost každé vzdělávací instituce pracovat podle školního vzdělávacího programu stanovit zákonem.

- Vymezit část státních prostředků na grantovou podporu výzkumných programů pro zkvalitňování předškolního vzdělávání.
- **Zajistit vysokoškolské vzdělávání předškolních pedagogů.** Změnu požadovaného studia a kvalifikace zajistit legislativně.
- Rozvíjet i jiné formy dalšího vzdělávání v rámci pedagogických center.

7 Kurikulum

Pojem kurikulum má různá vymezení.

V „Pedagogickém slovníku“ je uvedeno, že se rozlišují tři základní významy pojmu kurikulum „1 Vzdělávací program, projekt, plán. 2 Průběh studia a jeho obsah. 3 Obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujících, její plánování a hodnocení. Pojem nebyl v české pedagogice před rokem 1989 používán. Jeho zavedení a příslušná teorie má význam pro komplexní řešení cílů, obsahu, metod, způsobů organizace a hodnocení školního vzdělávání. Je pojem vyššího řádu než učební osnovy, učební plán, obsah vzdělávání, učivo, které nepokrývají obecný význam pojmu kurikulum. Kurikulum existuje v různých formách. Podle koncepce Mezinárodní asociace pro hodnocení vzdělávacích výsledků se rozlišuje: zamýšlené kurikulum (plánované); realizované kurikulum; dosažené kurikulum (učivo osvojené žáky). Existují různé modely kurikula odvozené z filozofických koncepcí, sociálních modelů a typů vzdělávání. → formální kurikulum, neformální kurikulum, skryté kurikulum, základní kurikulum.“¹²

Průcha v „Pedagogické encyklopedii“ uvádí, že „kurikulum je složitý edukační fenomén, který z nejobecnějšího pohledu znamená obsah vzdělávání, učební plán. Termín je odvozen z latiny (curriculum = běh, závodní dráha). Ve středověku označoval tehdejší učivo, později byl nahrazen termínem učební plán. V anglosaské jazykové oblasti se však výraz kurikulum používal i nadále a v současnosti je mezinárodně používán. Vlivem americké pedagogiky (Dewey) se ovšem dnes v kurikulu nespátřuje jen obsah a rozvržení učiva. Jelikož se klade důraz na aktivity žáka, kurikulum není pouze vyučovacím plánem a vymezením vzdělávacího obsahu, určeným především pro učitele, nýbrž též učebním plánem žáků. Chápe se jako veškerá zkušenost, kterou žáci ve škole získají.“¹³ Průcha také uvádí, že kurikulum je tvárný, vyvíjející se a obměňující se činitel vzdělávacího procesu.

¹² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 136.

¹³ PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*, s. 117.

Doc. Opravilová v knize „Rok v mateřské škole“¹⁴ uvádí, že pojem kurikulum lze v pedagogickém smyslu chápat jako návrh cesty, která vede k záměrnému získávání zkušeností dítěte. Kurikulum je chápáno poměrně široce a může být chápáno jako vzdělávací program (plán výchovně-vzdělávacího působení), obsahová náplň výchovně-vzdělávacího působení nebo jako dosažený výsledek výchovně-vzdělávacího působení.

Kurikulum má několik vzájemně podmíněných rovin. První rovina je plánovací. Tuto rovinu tvoří např. „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“ (Bílá kniha) – 2001 a „Rámcový program pro předškolní vzdělávání“ – 2004. Plánovací rovina může mít podobu stručné, jasně vyjádřené hlavní linie soustředěné do několika zásadních bodů. Může být formálním přehledem cílů, obsahu, prostředků a organizace výchovně-vzdělávacího působení.

Druhá rovina je realizační. Tato rovina dokumentuje konkrétní práci pedagoga, tedy to, co se z plánovaných záměrů uskutečňuje.

Třetí rovinou je rovina výsledková a hodnotící. Hodnocení výsledků pedagogického působení je velmi obtížné, protože se většinou neprojeví ihned, ale také proto, že představa o výsledku je značně subjektivní.

Nejrozšířenějším a nejpropracovanějším přístupem je akademické pojetí kurikula. Důraz klade na systém, vědu a intelektové poznání. K akademicky pojatým kurikulumům patří „Informatorium školy mateřské“ Jana Amose Komenského.

Opakem knižně akademického kurikula je osobnostní přístup, který klade důraz na činnost a tvořivost. Zaměřuje se na rozvoj schopností a individualitu dítěte, svobodu, nezávaznost, volbu a zájmy.

Jako nejvhodnější se jeví přístup prožitivní, který představuje určitý kompromis mezi akademickým a osobnostním přístupem. Vychází z toho, co budou děti potřebovat později v životě. Rozvíjí vlastnosti, schopnosti a kompetence, které jsou důležité pro praktický život.

¹⁴ OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole*. Praha: Portál, 2003.

Doc. Opravilová se také zmiňuje o historii předškolního kurikula. Více jak stopadesátiletý vývoj mateřské školy jako veřejné výchovné instituce představuje celou řadu pokusů o tvorbu kurikula. Za první předškolní kurikulum lze označit „Informatorium školy mateřské“ Jana Amose Komenského. Dalším krokem k tvorbě kurikula se stal výchovný program první české opatrovny Na Hrádku, založené v roce 1832. Další významnou událostí bylo otevření první mateřské školy v Praze u sv. Jakuba a vznik školského zákona z roku 1869. V roce 1927 vypracovala Ida Jarníková „Osnovy pro mateřské školy“ a „Výchovný program mateřských škol“. Poté vznikaly další osnovy pro mateřské školy a různé programy výchovné práce. Poslední kurikulum období do roku 1989 tvoří podrobný „Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy“ z roku 1984, který je doplněn deseti metodikami (např. Tělesná výchova v MŠ, Jazyková výchova v MŠ, Mravní výchova v MŠ, Pracovní výchova v MŠ, Literární výchova v MŠ).

V RVP PV ¹⁵ je uvedeno, že do vzdělávací soustavy se zavádí nový systém kurikulárních dokumentů, které jsou vytvářeny na dvou úrovních – státní a školní. Státní úroveň představují Národní program vzdělávání (NPV) a Rámcové vzdělávací programy (RVP). NPV formuluje požadavky na vzdělávání, které jsou platné v počátečním vzdělávání jako celku. RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy (pro předškolní, základní a střední vzdělávání). Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. Školní vzdělávací program si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP. Pro tvorbu ŠVP mohou školy využít tzv. Manuály pro tvorbu školních vzdělávacích programů.

¹⁵ SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, Praha: VÚP, 2004.

7.1 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy

„Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy“¹⁶ vydaný v roce 1978 byl základní rámcovou normou pro jesle a mateřské školy a platil do roku 1989.

Program byl vypracován pro zařízení pro předškolní výchovu, jejichž základní typ tvořily jesle a mateřské školy, které byly součástí jednotné výchovně vzdělávací soustavy. Představovaly její první článek a zahrnovaly výchovu dětí od raného věku po vstup do školy.

Výchovné úsilí těchto zařízení směřovalo k utváření jednotného systému předškolní výchovy, ve kterém se harmonicky spojovala společenská výchova s výchovou rodinnou tak, aby byl zabezpečen přirozený a nenásilný přechod dítěte z jeslí do mateřské školy a později do prvního ročníku základní školy.

V programu je uvedeno, že výchovné poslání předškolních zařízení nemůže být zaměřováno s posláním základní školy ani v obsahu, ani v metodách práce, a proto je nezbytné dodržovat požadavek přibližovat život v zařízeních pro předškolní výchovu co nejvíce životu v důvěrném a citově bohatém prostředí rodinném.

Tradičními prostředky předškolní výchovy v jeslích a mateřských školách byla hra, učení, práce, zábava a slavnost. Předškolní vyučování mělo obvykle organizační formu zaměstnání, což byla sestrou nebo učitelkou organizovaná a plánovaná výchovně vzdělávací práce s celou skupinou, pro niž učitelka vymezila úkol, obsah i vhodný metodický postup. Zaměstnání uzavřela stručným zhodnocením aktivity dětí i výsledků jejich činnosti.

Program výchovné práce v jeslích a mateřských školách byl základní rámcovou normou, která musela být naplňována konkrétním obsahem s ohledem na rozdílné podmínky práce v jednotlivých jeslích a mateřských školách. Požadavky osnov jako normy byly formulovány tak, aby umožnily konkretizaci s přihlédnutím k různým podmínkám.

¹⁶ *Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

Mateřská škola

V části programu věnované mateřské škole je podrobně popsána organizace dne v mateřské škole.

Denní režim se přizpůsobuje podmínkám mateřské školy, respektuje dobu příchodu a odchodu většiny dětí, musí být přiměřený věku dětí.

Základním kritériem pro uspořádání života dětí a organizace dne v mateřské škole je zajišťování správné životosprávy. Je třeba dodržovat intervaly mezi jednotlivými jídly (cca 3 hod.), zajistit dětem dostatečný pobyt venku (nejméně dvě hodiny denně) i potřebný spánek – klid (odpolední odpočinek trvá u nejmladších dvě hodiny, ve skupině 4-5 letých se v letních měsících zkracuje na jeden a půl hodiny, v nejstarší věkové skupině se v letních měsících zkracuje na půl až jednu hodinu).

Každé ráno se zařazuje tělovýchovná chvilka a ve skupině 4-5 letých pravidelné ranní cvičení.

Formou vyučování v předškolním věku je zaměstnání, které trvá v nejmladší věkové skupině 10 minut, ve skupině 4-5 letých 15 – 20 minut, v nejstarší věkové skupině jsou dvě dopolední zaměstnání v rozmezí 20 – 30 minut s přestávkou.

Příklad denního režimu (nejde o předpis, ale o modelový příklad, který může být upraven podle místních, popř. sezónních podmínek):

- pro děti 3 - 5 leté: ¹⁷

6:00 – 8:35 - hry a činnosti podle volby dětí

8:35 – 8:50 - ranní cvičení

8:50 – 9:20 - hygiena, dopolední svačina

9:20 – 9:40 - zaměstnání

9:40 – 11:50 - příprava na pobyt venku, pobyt venku

11:50 – 12:40 - převlékání, hygiena, oběd

12:40 – 14:40 - hygiena, příprava na spánek, spánek

¹⁷ Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy, s. 77.

14:40 – 15:00 - tělovýchovná chvílka, oblékání, hygiena
15:00 – odchod - zájmové činnosti dětí, svačina, hry
- pro děti 5 - 6 leté: ¹⁸
6:00 – 8:20 - hry a činnosti podle volby dětí
8:20 – 8:40 - převlékání do cvičebních úborů, ranní cvičení, hygiena
8:40 – 9:00 - svačina
9:00 – 10:00 - dvě zaměstnání (s přestávkou)
10:00 – 12:10 - příprava na pobyt venku, pobyt venku, procházka
12:10 – 12:50 - převlékání, hygiena, oběd
12:50 – 14:30 - hygiena, příprava na spánek, spánek (odpočinek na lehátku)
14:30 – 14:50 - tělovýchovná chvílka s otužováním
14:50 – 15:00 - oblékání, hygiena
15:00 – odchod - zájmové činnosti dětí, svačina, hry

V programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy je výchova rozdělena do jednotlivých oblastí – výchov (např. tělesná, rozumová, mravní, pracovní, estetická výchova). Níže jsou uvedeny stručné charakteristiky jednotlivých výchov.

Tělesná výchova

Neoddělitelnou součástí výchovy dětí předškolního věku je péče o tělesný vývoj a rozvoj pohybů.

V režimu dne se tělesná výchova uskutečňuje v těchto organizačních formách:

- ranní cvičení - každodenně 10 - 20 minut
- tělovýchovné zaměstnání - 1 - 2 krát týdně 30 minut
- pobyt venku (vycházka) - každodenně (nejméně 2 hodiny)
- tělovýchovné chvílky - nejméně 1 krát denně 2 - 5 minut jako pohybová aktivizace mezi ostatní výchovný program.

¹⁸ Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy, s. 78.

Obsah výchovné práce: chůze sportovní a taneční, běh sportovní a taneční, skoky, házení, lezení, základy akrobatických cvičení a rovnováhy, zdravotní cviky pro správné držení těla, hudebně pohybová výchova, předplavecká příprava, sáňkování a lyžování, otužování.

Obsah výchovné práce je ve třech kategoriích (věk 3 – 4 roky, 4 – 5 let, 5 – 6 let) konkrétně popsán jednotlivými činnostmi.

Rozumová výchova

Pod pojem rozumová výchova lze zahrnout formování a rozvíjení všech poznávacích procesů, intelektuálních schopností a dovedností. Jde o rozvíjení vnímání a pozorování, pozornosti, paměti, obrazotvornosti, a hlavně o formování a rozvíjení pojmového myšlení. Důležitým předpokladem je rozvíjení řeči dětí v těsném vztahu k logickému myšlení. Děti je nutno postupně vést k chápání a objevování souvislostí a vztahů mezi předměty, jevy a jejich částmi.

Činnost, při níž formujeme rozumovou složku osobnosti, se označuje jako vzdělávání.

Rozumová výchova ve výchovném procesu v mateřské škole zahrnuje tři poznatkové okruhy: rozvíjení poznání, jazyková výchova a rozvíjení matematických představ.

Cílem okruhu rozvíjení poznání je rozvoj poznávacích procesů (vnímání, představ, myšlení a obrazotvornosti na podkladě řeči, pozornosti a paměti, dále osvojování základních poznatků o přírodě, společnosti a technice a vytváření intelektuálních dovedností a návyků).

Obsah výchovné práce je opět ve třech kategoriích konkrétně popsán jednotlivými činnostmi (v oblasti seznamování se společenským prostředím a seznamování s přírodou).

Cílem jazykové výchovy u dětí předškolního věku je osvojení základů hovorové formy spisovného jazyka v mluvené podobě. Koncem předškolního období má být dítě schopno souvisle, v podstatě jazykově správně a srozumitelně se vyjadřovat a dorozumívat s dětmi i dospělými.

K dosažení vytyčeného cíle jsou stanoveny základní úkoly jazykové výchovy: rozvíjení slovní zásoby, péče o správnou spisovnou výslovnost, zdokonalování gramatické správnosti dětských mluvených projevů, rozvíjení povědomí o základech gramatické stavby jazyka, rozvíjení souvislého vyjadřování.

Obsah výchovné práce je pro všechny věkové skupiny rozpracován podle základních úkolů.

Nedílnou složkou výchovné práce v mateřských školách je rozvíjení matematických představ, pojmů a počátků logického matematického myšlení a to při konkrétní manipulaci s předměty.

Průprava dětí předškolního věku v oblasti rozvíjení matematických schopností a logického myšlení obsahuje v každé věkové skupině: orientaci v prostoru, vztahy mezi objekty v prostoru i v rovině; vytváření skupin předmětů (množin), vztahy mezi nimi, operace s nimi; vztahy mezi prvky skupin předmětů (množin); třídění, uspořádání, přiřazování; postupné seznamování s čísly.

Obsah výchovné práce je konkrétně rozpracován u všech věkových skupin.

Mravní výchova

Posláním mravní výchovy v mateřské škole je rozvíjet u dětí mravní chování a počátky mravního vědomí. Cílem mravní výchovy je vytvořit základy mravních vlastností tak, aby každé dítě před vstupem do základní školy ovládalo nejdůležitější pravidla společenského chování.

Důležitou součástí procesu mravní výchovy je rozvíjení a pěstování citů dítěte.

Obsah výchovné práce je konkrétně rozpracován u všech věkových skupin.

Pracovní výchova

Úkolem pracovní výchovy v mateřské škole je pravidelně vést děti k práci, navýkat je na pracovní aktivitu, rozvíjet a vytvářet přiměřené pracovní představy, poznatky a dovednosti a kladné postoje k práci.

Obsah výchovné práce je konkrétně rozpracován u všech věkových skupin v oblastech: sebeobsluhy, úklidové práce, práce s technickým materiálem, pěstitelské a chovatelské práce.

Estetická výchova

Hlavním úkolem estetické výchovy je vést děti k tomu, aby chápaly krásu ve svém okolí, v umění a v životě společnosti. Úkoly z estetické výchovy jsou v osnovách zahrnuty do oblasti hudební, výtvarné a literární.

Hudební výchova

Smyslem hudební výchovy v mateřské škole je optimálně využívat všech předností hudby, podchytit přirozený zájem dětí a vhodnými formami podněcovat rozvoj jejich hudebnosti.

Hudební výchova zahrnuje čtyři základní oblasti činnosti: činnosti pěvecké, poslechové, instrumentální a hudebně pohybové.

Obsah výchovné práce je konkrétně rozpracován u všech věkových skupin ve všech čtyřech základních oblastech.

Výtvarná výchova

Jedním z cílů výtvarné výchovy je vypěstovat vnímavý a hodnotící vztah k okolí, k přírodě, k předmětům denní potřeby i k výtvarnému umění. Rozvíjení základní grafické zručnosti usnadňuje dítěti výuku psaní v základní škole.

Ve výtvarné výchově má zvláštní místo hra, která má charakter experimentování s materiálem, s nástroji i s představami.

Obsah výchovné práce je rozdělen do dvou okruhů: výtvarné vyjadřování představ (tzn. vlastní výtvarné činnosti), výchova smyslu pro životní prostředí a výtvarné umění.

Literární výchova

V literární výchově jsou uplatňována dvě hlediska – výchova literaturou a výchova k literatuře.

Literární výchova zahrnuje četby, vyprávění, recitace, reprodukce, dramatizace, divadlo, film, rozhlasové a televizní pořady pro děti.

Obsah výchovné práce je rozpracován u všech věkových skupin a je rozdělen na poezii a prózu.

Výchova k dopravní kázní

Výchova k dopravní kázní je součástí všestranného harmonického rozvoje dítěte a má už v předškolním věku významné poslání. Výchovným cílem dopravní výchovy je poskytnout dětem potřebné poznatky, dovednosti a návyky, které ovlivní jejich vlastní postoje a jednání potřebné pro dodržování dopravní kázně. Jde hlavně o výchovu správného chování dítěte jako chodce, o jeho seznámení s důležitými prvky dopravy, o vytváření předpokladů pro pochopení významu dopravy, probuzení odpovědnosti za vlastní jednání v dopravních situacích.

Obsah výchovné práce je rozpracován u všech věkových skupin a je rozdělen do oblastí: dítě a jeho okolí z hlediska dopravy, dopravní prostředky, chování na ulici.

Návaznost mateřské školy a základní školy

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy se také zmiňuje o návaznosti mateřské školy a základní školy.

Jedním z důležitých společenských nároků v oblasti výchovy a vzdělání je potřeba efektivnější přípravy dítěte na školu. Návaznost předškolní výchovy a prvního stupně základní školy znamená vnitřní strukturální propojení obou školských institucí. Mateřská škola musí po celou dobu docházky dítěte systematicky provádět přípravnou práci na školu.

U dětí 5 - 6 letých zahrnuje předškolní vyučování dvě dopolední zaměstnání a hravé činnosti přechází k soustředěným řízeným činnostem. Učitelka mateřské školy by měla spolupracovat s rodinou dítěte a se základní školou (nejstarší děti mateřské školy by měly navštívit první třídu základní školy).

Přípravná oddělení

V programu je uvedeno, že přípravná oddělení představují jednu z forem přípravy 5 - 6 letých dětí na práci ve škole. Vytvářejí se ve snaze zabezpečit i těm dětem, které nechodí do mateřské školy, kvalitní péči a přípravu na školní činnosti. Přípravná oddělení jsou považována za účinný a realizovatelný způsob snižování rozdílů

mezi dětmi, které přicházejí do základní školy z rodiny a mezi těmi, které docházely do institucí pro děti předškolního věku.

Cílem přípravných oddělení je zabezpečit zdravý a harmonický rozvoj osobnosti dítěte, připravit je na školu a pomoci rodičům ve výchovné péči o dítě.

Hlavním úkolem je široce chápaný výchovně vzdělávací proces, který směřuje k rozvoji dítěte po stránce tělesné, rozumové, mravní, pracovní a estetické, k vyrovnávání rozdílů mezi dětmi a k dosažení úrovně, kterou vyžaduje základní škola.

Platnost Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy

V roce 1989 přestal být „Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy“ závaznou směrnicí. Volba výchovně vzdělávacího programu byla plně v kompetenci ředitelek mateřských škol stejně jako volba metod a prostředků výchovně vzdělávacího působení. Rozsah vzdělávání a péče v mateřské škole byla vymezena pouze obecně platnou vyhláškou o mateřských školách, která však nevymezovala obecné požadavky kvality vzdělávacích služeb z hlediska potřeb dětí předškolního věku a cílů předškolní výchovy.

V době od roku 1989 do roku 2001 neexistoval žádný kurikulární koncept předškolního vzdělávání.¹⁹

¹⁹ *Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče o děti předškolního věku v České republice.* Praha: Fortuna, 2000.

7.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

„Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání“²⁰ byl vydán v roce 2004. Na jeho tvorbě se podílel tým odborníků z Výzkumného ústavu pedagogického, pedagogických fakult, SZÚ a ČŠI.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Tato pravidla se vztahují na pedagogické činnosti probíhající ve vzdělávacích institucích zařazených do sítě škol a školských zařízení.

S platností nového školského zákona se RVP PV stal dokumentem směrodatným nejen pro nositele předškolního vzdělávání (pro pedagogy), ale také pro zřizovatele vzdělávacích institucí i jejich odborné a sociální partnery.

RVP PV byl formulován tak, aby v souladu s odbornými požadavky současné kurikulární reformy akceptoval přirozená vývojová specifika dětí předškolního věku; umožňoval rozvoj a vzdělávání každého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a potřeb; zaměřoval se na vytváření základů klíčových kompetencí; definoval kvalitu předškolního vzdělávání z hlediska cílů vzdělávání, podmínek a obsahu; zajišťoval srovnatelnou pedagogickou účinnost vzdělávacích programů jednotlivých mateřských škol; vytvářel prostor pro rozvoj různých programů a koncepcí i pro individuální profilaci každé mateřské školy; umožňoval mateřským školám využívat různých forem i metod vzdělávání a přizpůsobovat vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám; poskytoval rámcová kritéria využitelná pro vnitřní i vnější evaluaci mateřské školy i poskytovaného vzdělávání.

RVP PV se zmiňuje o *předškolním vzdělávání v systému vzdělávání a jeho organizaci*.

Školským zákonem se předškolní vzdělávání stává legitimní součástí systému vzdělávání. Představuje počáteční stupeň veřejného vzdělávání organizovaného a řízeného požadavky a pokyny MŠMT.

²⁰ SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, Praha: VÚP, 2004.

Předškolní vzdělávání je institucionálně zajišťováno mateřskými školami, popř. je realizováno v přípravných třídách základních škol.

Předškolní vzdělávání se organizuje pro děti ve věku zpravidla od tří do šesti (sedmi) let. Přednostně jsou přijímány děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky.

V RVP PV je uvedeno *pojetí a cíle předškolního vzdělávání*. Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je doplňovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení.

Předškolní vzdělávání má usnadňovat dítěti jeho další životní i vzdělávací cestu. Důležitým úkolem předškolního vzdělávání je vytvářet dobré předpoklady pro pokračování ve vzdělávání tím, že za všech okolností budou maximálně podporovány individuální rozvojové možnosti dětí.

Předškolní vzdělávání může plnit i úkol diagnostický, zejména ve vztahu k dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.

RVP PV se zabývá *specifiky předškolního vzdělávání, metodami a formami práce*. Předškolní vzdělávání se maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny a dbá, aby tato vývojová specifika byla při vzdělávání dětí v plné míře respektována.

V předškolním vzdělávání jsou vhodné metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí. Také by mělo být uplatňováno situační učení založené na vytváření a využívání situací, které poskytují dítěti srozumitelné praktické ukázky životních souvislostí. Významnou roli v procesu učení sehrává spontánní sociální učení, založené na principu přirozené nápodoby. V předškolním vzdělávání by měly být uplatňovány aktivity spontánní i řízené, vzájemně provázené a vyvážené.

V předškolním vzdělávání je třeba uplatňovat integrovaný přístup. Vzdělávání by mělo probíhat na základě integrovaných bloků, které nabízejí dítěti vzdělávací obsah v přirozených souvislostech, vazbách a vztazích.

RVP PV uvádí *cíle předškolního vzdělávání*, které jsou rozděleny do čtyř kategorií:

- *rámcové cíle* (vyjadřují univerzální záměry předškolního vzdělávání): rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání, osvojení hodnot, získání osobnostních postojů
- *klíčové kompetence* (představují výstupy, resp. obecnější způsobilosti dosažitelné v předškolním vzdělávání): kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, činnostní a občanské
- *dílčí cíle* (vyjadřují konkrétní záměry příslušející té které vzdělávací oblasti): biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní, environmentální
- *dílčí výstupy* (dílčí poznatky, dovednosti, postoje a hodnoty, které odpovídají dílčím cílům) v oblasti biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní, environmentální.

Vzdělávací obsah RVP PV je formulován v podobě „učiva“ a „očekávaných výstupů“, a to pouze obecně, rámcově. Vzdělávací obsah představuje vnitřně propojený celek. Pojem „učivo“ je nahrazen pojmem „vzdělávací nabídka“ a je vyjádřen v podobě činností nebo příležitostí. Očekávané výstupy mají také činnostní povahu.

Vzdělávací obsah je v RVP PV členěn do pěti vzdělávacích oblastí Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost, Dítě a svět. Přesto je zachováno integrované pojetí respektující přirozenou celistvost osobnosti dítěte i jeho postupné začleňování do životního a sociálního prostředí. Jednotlivé oblasti, resp. jejich obsahy se vzájemně prolínají a ovlivňují. Každá oblast zahrnuje vzájemně propojené kategorie: dílčí cíle, vzdělávací nabídka a očekávané výstupy.

Dílčí cíle vyjadřují, co by měl pedagog v průběhu předškolního vzdělávání sledovat, co by měl u dítěte podporovat.

Vzdělávací nabídka představuje soubor praktických i intelektových činností nebo příležitostí, vhodných k naplňování cílů a k dosahování výstupů.

Očekávané výstupy jsou dílčí výstupy vzdělávání, které lze považovat za dosažitelné, ale jejich dosažení není povinné. Mají charakter způsobilostí – kompetencí.

Dále jsou v RVP PV uvedena možná rizika, které mohou ohrožovat úspěch vzdělávacích záměrů.

U každé vzdělávací oblasti autorka uvádí příklady dílčích vzdělávacích cílů, vzdělávací nabídky, očekávaných výstupů a příklady rizik.

Dítě a jeho tělo

K dílčím vzdělávacím cílům této oblasti patří uvědomění si vlastního těla, rozvoj pohybových schopností, zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky, vytváření zdravých životních návyků.

Ve vzdělávací nabídce se objevují pohybové činnosti, relaxační a odpočinkové činnosti, smyslové a psychomotorické hry.

V oblasti Dítě a jeho tělo jsou uvedeny tyto očekávané výstupy: zvládnout základní pohybové dovednosti a prostorovou orientaci, vnímat a rozlišovat pomocí všech smyslů, ovládat koordinaci ruky a oka.

Za rizika lze považovat denní režim nevyhovující fyziologickým dětským potřebám a zásadám zdravého životního stylu, omezování spontánních pohybových aktivit, nedostatek řízených pohybových aktivit.

Dítě a jeho psychika

Tato oblast zahrnuje tři podoblasti Jazyk a řeč; Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace; Sebepojetí, city a vůle.

Mezi dílčí vzdělávací cíle podoblasti Jazyk a řeč patří rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností, rozvoj komunikativních dovedností.

Ve vzdělávací nabídce jsou uvedeny řečové a sluchové hry, společné diskuse a rozhovory, samostatný slovní projev na určité téma.

Očekávanými výstupy je správně vyslovovat, vést rozhovor, porozumět slyšenému.

Riziky může být málo příležitostí k samostatným řečovým projevům dítěte, špatný jazykový vzor.

K dílčím vzdělávacím cílům podoblasti Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace patří rozvoj tvořivosti, rozvoj smyslového vnímání.

Ve vzdělávací nabídce se objevuje přímé pozorování přírodních, kulturních i technických objektů, motivovaná manipulace s předměty a zkoumání jejich vlastností, námětové hry.

Mezi očekávané výstupy patří vědomě využívat všech smyslů, záměrně pozorovat, řešit problémy.

Za rizika lze považovat nedostatek příležitostí k poznávacím činnostem, převahu předávání hotových poznatků, málo příležitostí k experimentaci.

Mezi dílčí vzdělávací cíle podoblasti Sebepojetí, city a vůle patří poznávání sebe sama, rozvoj schopnosti sebeovládání, rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat.

Ve vzdělávací nabídce jsou uvedeny estetické a tvůrčí aktivity, hry na téma rodiny a přátelství, výlety do okolí.

Očekávanými výstupy je odloučit se na určitou dobu od rodičů, prožívat radost ze zvládnutého, uvědomovat si příjemné a nepříjemné citové prožitky.

Riziky může být nedostatek možností projevit vlastní city, nedostatečné uznání, nevhodné vzory a modely chování.

Dítě a ten druhý

K dílčím vzdělávacím cílům této oblasti patří seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému, rozvoj komunikativních a kooperativních dovedností.

Ve vzdělávací nabídce se objevují běžné komunikační aktivity dítěte s druhým dítětem i s dospělým, sociální a interaktivní hry, společná setkávání a povídání.

Mezi očekávané výstupy patří přirozeně komunikovat s druhým dítětem, uvědomovat si svá práva ve vztahu k druhému, spolupracovat s ostatními.

Za rizika lze považovat nedostatek empatie, autoritativní jednání, zesměšňování.

Dítě a společnost

Mezi dílčí vzdělávací cíle této oblasti patří poznávání pravidel společenského soužití, rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí, seznamování se světem lidí, kultury a umění.

Ve vzdělávací nabídce jsou uvedeny různorodé společné hry a skupinové aktivity, přípravy a realizace společných zábav a slavností.

Očekávanými výstupy je uplatňovat návyky v základních formách společenského chování, začlenit se do třídy a zařadit se mezi své vrstevníky, dodržovat pravidla her a jiných činností.

Riziky může být nevhodný mravní vzor okolí, zvýhodňování a znevýhodňování některých dětí ve skupině.

Dítě a svět

K dílčím vzdělávacím cílům této oblasti patří seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije; poznávání jiných kultur; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách.

Ve vzdělávací nabídce se objevuje přirozené pozorování blízkého prostředí, sledování událostí v obci, poučení o možných nebezpečných situacích.

Mezi očekávané výstupy patří orientovat se bezpečně ve známém prostředí; uvědomovat si nebezpečí, se kterým se může ve svém okolí setkat; všimnout si změn a dění v nejbližším okolí.

Za rizika lze považovat jednotvárnou, málo rozmanitou nabídku činností, převahu zprostředkovaného poznávání světa.

V RVP PV jsou uvedeny *podmínky předškolního vzdělávání*. Základní podmínky, které je třeba při vzdělávání dětí dodržovat, jsou legislativně vymezeny příslušnými právními normami. V návaznosti na ně RVP PV podrobněji popisuje a doplňuje další materiální, organizační, personální, psychohygienické a pedagogické podmínky, které příznivě ovlivňují, resp. podmiňují kvalitu poskytovaného vzdělání, vymezenou a požadovanou RVP PV.

Níže autorka uvádí příklady požadavků na podmínky předškolního vzdělávání.

Věcné podmínky mateřské školy jsou plně vyhovující, jestliže všechny vnitřní i venkovní prostory mateřské školy splňují bezpečnostní a hygienické normy dle platných předpisů.

Životospráva dětí v mateřské škole je plně vyhovující, jestliže děti mají dostatek volného pohybu nejen na zahradě, ale i v interiéru mateřské školy.

Psychosociální podmínky jsou pro vzdělávání dětí plně vyhovující, jestliže pedagogové respektují potřeby dětí, reagují na ně a napomáhají v jejich uspokojování.

Organizační zajištění chodu mateřské školy je plně vyhovující, jestliže veškeré aktivity jsou organizovány tak, aby děti byly podněcovány k vlastní aktivitě a experimentování, aby se zapojovaly do organizace činností, pracovaly svým tempem.

Řízení mateřské školy je plně vyhovující, jestliže pedagogický sbor pracuje jako tým, zve ke spolupráci rodiče.

Personální a pedagogické zajištění je plně vyhovující, jestliže všichni pedagogičtí pracovníci mají předepsanou odbornou kvalifikaci a dále se vzdělávají, specializované služby jsou zajišťovány ve spolupráci s odborníky.

Spoluúčast rodičů na předškolním vzdělávání je plně vyhovující, jestliže ve vztazích mezi pedagogy a rodiči panuje oboustranná důvěra, respekt a ochota spolupracovat, rodiče mají možnost podílet se na dění v mateřské škole.

RVP PV se zabývá také otázkou *vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí mimořádně nadaných*.

Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami je potřeba přizpůsobovat tak, aby maximálně vyhovělo dětem, jejich potřebám i možnostem. Pedagogové by měli vytvořit optimální podmínky k rozvoji osobnosti každého dítěte. Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami vyžaduje určité specifické podmínky (např. snížený počet dětí ve třídě, přítomnost asistenta, zajištění a využívání vhodných kompenzačních pomůcek, těsnou spolupráci s odborníky a rodiči dítěte). Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami se uskutečňuje na základě školních a třídních vzdělávacích programů upravených podle speciálních potřeb dětí. Pro některé děti se zpracovává individuální vzdělávací program.

Pro děti mimořádně nadané lze upravit obsah i podmínky vzdělávacích programů tak, aby byly přizpůsobeny mimořádným schopnostem dětí a popřípadě doplněny nabídkou dalších aktivit podle zájmů a nadání dětí.

RVP PV se také zmiňuje o *autoevaluaci mateřské školy a hodnocení dětí*.

Autoevaluace je proces průběžného vyhodnocování vzdělávacích činností, situací i podmínek vzdělávání, realizovaný uvnitř mateřské školy, který se odehrává v několika na sebe navazujících a neustále se opakujících fázích. Vyhodnocovat lze naplňování cílů vzdělávacích programů, kvalitu podmínek vzdělávání, způsob zpracování a realizaci obsahu vzdělávání, práci pedagogů a výsledky vzdělávání. Program vnitřní evaluace konkrétní mateřské školy má být popsán ve školním vzdělávacím programu. Poznatky získané tímto systematickým vyhodnocováním poskytují pedagogům zpětnou vazbu o kvalitě práce a pedagogové by jich měli cíleně využívat k optimalizaci a zlepšování vzdělávacího procesu i podmínek, za nichž vzdělávání probíhá.

Co se týká evaluace vzdělávacích výsledků, pedagogové mají průběžně sledovat a vyhodnocovat individuální rozvoj a učební pokroky každého jednotlivého dítěte.

V RVP PV jsou uvedeny *zásady pro zpracování školního vzdělávacího programu*, který je povinnou součástí dokumentace mateřské školy. Školní vzdělávací program má obsahovat identifikační údaje o mateřské škole, obecnou charakteristiku školy, podmínky a organizaci vzdělávání, charakteristiku vzdělávacího programu, vzdělávací obsah a evaluační systém. RVP PV také uvádí kritéria souladu rámcového a školního vzdělávacího programu.

RVP PV popisuje i *povinnosti předškolního pedagoga* (např. předškolní pedagog by měl realizovat individuální i skupinové vzdělávací činnosti směřující cílevědomě k rozvoji dětí, rozšiřování jejich kompetencí).

Konkretizované očekávané výstupy RVP PV

V roce 2012 vydalo MŠMT přílohu k RVP PV - materiál pro pedagogy mateřských škol s názvem „Konkretizované očekávané výstupy RVP PV“.²¹

Konkretizované očekávané výstupy rozpracovávají a zpřesňují jednotlivé očekávané výstupy v rámci vzdělávacích oblastí v RVP PV. Konkretizované výstupy upřesňují požadavky na jednotlivé očekávané výstupy v podobě činností a příležitostí tak, aby bylo zcela jasné, co by mělo dítě zpravidla na konci předškolního vzdělávání dokázat.

Pro snadnou orientaci jsou výstupy v dokumentu uspořádány do pěti vzdělávacích oblastí RVP PV a v rámci těchto oblastí jsou dále utříděny do konkrétnějších podoblastí rozvoje a učení dítěte.

Níže jsou uvedeny dva příklady konkretizace očekávaných výstupů.

Očekávaný výstup z RVP PV „zvládat sebeobsluhu, uplatňovat základní kulturně hygienické a zdravotně preventivní návyky“ je doplněn například těmito konkretizovanými výstupy: „pečovat o osobní hygienu, samostatně zvládat pravidelné běžné denní úkony (např. používat toaletní papír a splachovací zařízení, mýt si a utírat ruce, umět používat kapesník)“ nebo „samostatně se oblékat, svlékat, obouvat, zapnout knoflíky, zipy, zavázat tkaničky“.

Očekávaný výstup „záměrně se soustředit a udržet pozornost“ je konkretizován například těmito výstupy: „soustředěně poslouchat pohádku, hudební skladbu, divadelní hru, nenechat se vyrušit - neodbíhat od činnosti, pracovat v klidu“, „dokončit hru i rozdělanou činnost“, „udržet pozornost i při méně atraktivních činnostech“.

²¹ Konkretizované očekávané výstupy RVP PV [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/konkretizovane-ocekavane-vystupy-rvp-pv>>

Desatero pro rodiče

Na základě četných dotazů rodičů vznikl v rámci příprav materiálu „Konkretizované očekávané výstupy RVP PV“ také materiál „Desatero pro rodiče“.²²

Desatero pro rodiče dětí předškolního věku nabízí rodičům základní informace o tom, co by mělo jejich dítě zvládnout před vstupem do základní školy. Jsou zde zachyceny jak výchovné, tak vzdělávací předpoklady. Protože je zrání dítěte nerovnoměrné, nemusí každé dítě všech parametrů dosáhnout, ale může se k nim přiblížit.

Přehled základních dovedností je v materiálu rozdělen do deseti oblastí. V desateru pro rodiče je například uvedeno, že dítě je samostatné v sebeobsluze, pokud se svlékne, oblékne i obuje (zapne a rozepne zip i malé knoflíky, zaváže si tkaničky, oblékne si čepici, rukavice). Dítě je relativně citově samostatné, jestliže zvládá odloučení od rodičů. Dítě zvládá pravolevou orientaci, pokud rozlišuje pravou a levou stranu, pravou i levou ruku (může chybovat). Dítě má dostatečně rozvinutou záměrnou pozornost, jestliže soustředí pozornost na činnosti po určitou dobu (cca 10-15 min.) Dítě se orientuje ve svém prostředí, pokud se vyzná ve svém prostředí (doma, ve škole), spolehlivě se orientuje v blízkém okolí (ví, kde bydlí, kam chodí do školky, kde jsou obchody, hřiště, kam se obrátit, když je v nouzi apod.).

²² *Desatero pro rodiče* [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/desatero-pro-rodice-deti-predskolniho-veku>>

8 Návrhy koncepce vzdělávání

V roce 1991 bylo předloženo pět návrhů koncepce vzdělávání jako podklad k veřejné diskusi. Z pěti návrhů měl být vybrán jeden a měl být předložen spolu s návrhem nezbytných opatření, která by zajistila od školního roku 1992/1993 zavedení nové vzdělávací soustavy.

Jako první předložila v květnu 1991 svůj projekt „Koncepce vzdělávání v ČR“ *Pedagogická komise Jednoty českých matematiků a fyziků*, ve kterém navrhla řadu konkrétních opatření. Tato opatření směřovala ke vzniku otevřené a pružné vzdělávací soustavy, která by se vyvíjela a postupně zlepšovala s vývojem společnosti. V projektu je kladen velký důraz na výchovu nových, podstatně lépe odborně i metodicky připravených učitelů, na další vzdělávání učitelů a jejich profesní růst.

Co se týká předškolní výchovy, komise pokládala za nejlepší vytvořit takové podmínky, které umožní ponechat předškolní výchovu do pěti let věku dítěte rodině. K těmto podmínkám patří nejen finanční zabezpečení rodiny, ale i zajištění dobré výchovy k rodičovství. Počet zařízení pro předškolní výchovu by proto měl v budoucnu postupně klesat. Vzdělávání v předškolních zařízeních by mělo být výrazně dotováno jen u dětí handicapovaných rodin (neúplné rodiny atp.). Do školy by mělo dítě přijít s fixovanými hygienickými návyky, smyslem pro kázeň a pro život v kolektivu. Proto komise doporučuje částečnou výchovu v mateřské škole v posledním předškolním roce –lepší se tím adaptabilita dítěte při vstupu na základní školu. V posledním roce předškolní výchovy by měla být využita přirozená dětská zvědavost a hravost. Děti by připravenými hrami měly být vhodně vedeny k prvnímu seznámení s písmeny a číslicemi, k jednoduchému počítání, k rozvíjení schopností v kreslení, recitaci, zpěvu, tanci. Vypěstovaný hravý přístup by měl ve vhodné míře a formě přecházet i do prvního ročníku základní školy.²³

Druhý návrh projektu změny vzdělávacího systému v ČR předložila *Nezávislá mezioborová skupina (NEMES)* složená s představitelů různých vědních oborů z praxe

²³ JČMF. Příloha časopisu *Matematika, fyzika, informatika*, 1992.

i výzkumu (psychologie, pedagogiky, sociologie, ekonomie, statistiky, medicíny) a pedagogů všech stupňů a typů škol. Cílem změny vzdělávacího systému je v návrhu projektu NEMES zásadní proměna pohledu na funkci vzdělávání a školy a změna pohledu na postavení žáka a učitele. Podle odborníků je potřeba dosáhnout změn v obsahu vzdělávání. Vzdělávací proces musí respektovat potřeby jedince. Výukový proces tedy musí být individualizovaný. Ke změnám musí dojít ve výukových metodách, v organizaci vyučování a v hodnocení žáka, učitele i školy. Podstatně by se měla změnit i role učitele, a to nejen vzhledem k metodám a organizaci práce, ale především ve vztahu k dítěti.

Poskytované vzdělávací služby musí být na úrovni individuálních potřeb. Člověk má právo vybrat si vzdělávací cestu podle své vlastní volby.

Dále je potřeba změnit systém financování a systém řízení (cílem je stejné postavení státních i nestátních škol). Zásadní změnou bude nutnost tvorby vlastní koncepce pedagogické práce každé školy. Bude stanoven pouze rámec obsahu vzdělání a jeho volné doplnění, organizace a vzdělávací metody budou záležitostí jednotlivých škol.

Co se týká předškolní výchovy, předpokládá se rozvoj nových forem s důrazem na věkovou heterogenitu a větší propojení se základní školou.²⁴

Třetí návrh předložil *tým pracovníků pedagogické fakulty Univerzity Karlovy pod vedením prof. Jiřího Kotáska*. Jejich studie obsahuje první obecný pohled na problematiku školství a jeho dílčích otázek.

Stručně se zmiňuje i o předškolním období. Je pochopitelně otázkou ekonomickou, zda v předškolním období bude u nás co nejvíce rozšířen vliv rodiny (matka doma) nebo vliv institucí (vysoká zaměstnanost žen). Do řízení zasáhnou vlivy demografické politiky a zpočátku i krátkodobé reakce na vývoj pracovního trhu. Z celkových zkušeností se ukazuje, že výchova v rodině je nejvhodnější, s tím, že dítě přivyká širšímu kolektivu a školnímu prostředí poslední 1 - 2 roky před povinnou školní

²⁴ NEMES. Svoboda ve vzdělávání a česká škola, 1990/1991.

docházkou. Je potřeba, aby děti přicházely do první třídy základní školy již s určitou přípravou na školní prostředí, s adaptací do širšího kolektivu dětí apod.²⁵

Čtvrtý návrh předložila MŠMT veřejnosti v Učitelských novinách. V návrhu koncepce předškolní výchovy je například uvedeno, že výchova má být individualizovaná. Při výchově se má rozvíjet individualita dítěte na základě uspokojování jeho přirozených potřeb v oblasti fyzické, psychické i sociální. Nezbytným předpokladem uplatnění tohoto principu je zejména snížení počtu dětí ve třídách. Systém předškolní výchovy je tedy třeba proměnit tak, aby bylo možno ve výchovné práci vyhovět dítěti a jeho potřebám i možnostem, stejně tak i přáním a potřebám rodičů.

Dále návrh uvádí, že vedle státních mateřských škol mohou existovat i mateřské školy církevní, soukromé apod. Vzájemná konkurence může přispět ke zvýšení úrovně práce těchto zařízení.

Návrh se také zmiňuje o uvolnění v přímé práci s dětmi i v řízení mateřských škol, které poskytuje prostor pro samostatný tvořivý přístup a pro možnost rozhodování podle konkrétních podmínek. Je nezbytná odbornost pedagogických pracovníků, jejich organizační samostatnost a schopnost tvůrčích nápadů v přímé práci s dětmi. Vyšší nároky na profesionální kvality pedagogických pracovníků představují potřebu nově koncipovat jejich odbornou přípravu.²⁶

Posledním návrhem byl návrh skupiny *IDEA*, podle níž musí vzdělávací soustava moderní demokratické společnosti co nejlépe uspokojovat vzdělávací potřeby všech, jimž má sloužit.²⁷

²⁵ Tým pracovníků PedF UK. Rozvaha o školství a vzdělanosti a jejich dalším vývoji v českých zemích.

²⁶ MŠMT. Návrh projektu transformace výchovně vzdělávací soustavy.

²⁷ IDEA. Stavební kameny programu IDEA pro české školství.

Doc. Opravilová v článku „Budoucnost školy – budoucnost dětí“²⁸ shrnula důležité informace z pěti návrhů. Opravilová uvádí, že dva z předložených návrhů se otázkou předškolní výchovy v rámci vzdělávacího systému blíže nezabývají. Návrh Jednoty českých matematiků a fyziků v podstatě vrací předškolní výchovu zpět do rodiny a s mateřskou školou počítá až od 5 let pro děti talentované, kdy nahrazuje první třídu. Výjimečně připouští existenci mateřských škol pro děti z dysfunkčních rodin, tedy spíše jako sociální servis. Zbývající dva návrhy řeší především otázku zásadní existence a postavení veřejné předškolní výchovy ve vzdělávacím systému. Shodují se v oprávněné kritice stávající mateřské školy, unifikované nejen z hlediska cílů a obsahu práce s dětmi, ale i z hlediska organizačního. Oba předkládané návrhy nastolují humanizační program školské reformy a nacházejí východiska v přechodu k prosazování osobnostně rozvíjejících přístupů. Současná mateřská škola musí vycházet především z výchovných potřeb, které jsou spjaté s individualitou dítěte. Každý jedinec má právo být vychováván podle svých individuálních potřeb. To znamená, že každé dítě je třeba jako individualitu poznat a respektovat. Je tedy potřeba v novém duchu změnit cíle, obsah, metody i organizaci tak, aby individualizovaně odpovídala výchovným potřebám dětí.

Dále doc. Opravilová uvádí, že reformní návrhy obsahují tři zásadní principy. Je to především změna vztahu mezi školou a rodinou. Mateřskou školu je třeba nadále chápat jako instituci, která doplňuje rodinu. Dalším společným principem je posílení autonomie škol, která žádá uvolnit prostor školám a učitelům pro vlastní rozhodovací strategii a tvořivost (prostor, v němž přirozené výchovně vzdělávací působení nebude administrativně omezováno). Posílení autonomie samozřejmě znamená zvýšení nároků na učitele. Třetím společným principem předkládaných návrhů je důraz na výchovu osobnosti dítěte v duchu humanistických hodnot a demokratických práv.

Podle doc. Opravilové je třeba chápat mateřskou školu jako přirozeně nezbytnou součást výchovné soustavy, která má v rámci školského systému nezávislé postavení.

²⁸ OPRAVILOVÁ, E. Budoucnost školy – budoucnost dětí. *Předškolná výchova*. 1991/1992. 46 (6), s. 2-3.

9 Shrnutí teoretické části

1. Legislativa

V období mezi lety 1990 a 2012 došlo k několika legislativním změnám, které ovlivnily podobu předškolní výchovy a vzdělávání. Důležitým mezníkem bylo vydání školského zákona (2004) a vydání nového vzdělávacího programu (2004). Do roku 1989 platil „Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy“ jako závazný dokument. Po patnácti letech, kdy bylo možno v mateřských školách pracovat podle individuálně tvořených plánů nikoliv na základě legislativně navozené jednotné situace, bylo v rámci přijetí školského zákona (2004) přistoupeno k vydání „Rámcového vzdělávacího programu“ pro jednotlivé školské stupně a tedy i pro předškolní vzdělávání.

V průběhu sledovaného období se také změnila možnost akceptované kvalifikace pro učitelství v předškolních zařízeních. Kromě již před rokem 1989 uznaných typů kvalifikace jako je absolvování střední pedagogické školy – obor předškolní pedagogika a vysokoškolského studia předškolní pedagogiky se objevuje na úrovni střední školy nový obor: předškolní pedagogika a vychovatelství a na úrovni vyšší odborné školy obor: předškolní pedagogika. Na úrovni vysoké školy jsou akceptované obory: učitelství pro MŠ, učitelství pro 1. stupeň základní školy, vychovatelství, pedagogika volného času a pedagogika předškolního věku. Těmito požadovanými typy kvalifikace se výrazně rozrůznily akceptované kvalifikační možnosti pedagogických pracovníků v předškolních zařízeních.

Kromě požadované kvalifikace se změnila i délka přímé vyučovací povinnosti učitelů MŠ. Došlo ke snížení z 33 hodin týdně na 31 hodin (podle Nařízení vlády č. 75/2005 Sb.).

K porozumění změny klimatu v mateřské škole je třeba dodat, že v průběhu 22 let od roku 1990 se změnil i počet dětí ve třídě z 20 dětí (tj. 90. léta s velmi malou porodností) až k současnému baby boomu po roce 2004 na 28 dětí ve třídě.

Došlo také ke změně ve stanovení hranice věku dítěte při nástupu do MŠ. Podle Vyhlášky č. 35/1992 Sb., o mateřských školách mohly být do mateřské školy zařazovány děti od dvou let věku, pokud nebylo možné pro malý počet těchto dětí zřídit

v místě jesle. Dvouleté děti byly do mateřské školy zařazovány jen výjimečně. Školský zákon z roku 2004 uvádí, že předškolní vzdělávání se organizuje pro děti zpravidla od tří do šesti let. V současné době je do mateřské školy zařazováno mnohem více dvouletých dětí než dříve.

Také se změnila možnost zařazení dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do MŠ. Ve Vyhlášce č. 87/1980 Sb., o mateřských školách je uvedeno, že do předškolních zařízení se přijímají jen děti smyslově, tělesně a duševně zdravé a pro děti lehce mentálně, smyslově nebo tělesně postižené nebo pro děti s lehčími vadami řeči se mohou zřizovat speciální třídy, pokud se pro tyto děti nezřídí mateřská škola pro děti vyžadující zvláštní péči. Podle Vyhlášky č. 35/1992 Sb., o mateřských školách se do třídy mateřské školy mohou zařazovat i smyslově, tělesně, mentálně postižené, s vadami řeči, s více vadami, s výchovnými a vývojovými poruchami. V současné době jsou tedy děti se speciálními vzdělávacími potřebami často integrovány do běžných tříd mateřských škol.

2. Proměna cílů předškolní výchovy a vzdělávání

Před rokem 1989 byl cíl předškolní výchovy a vzdělávání dán potřebami společnosti. Po roce 1989 se začal zdůrazňovat rozvoj osobnosti dítěte a respekt k jeho potřebám. Došlo tedy k odklonu od cílů vycházejících z potřeb společnosti k cílům vycházejícím z potřeb jednotlivce.

3. Proměna filozofie pojetí dítěte a jeho rozvoje

Zásadní změnu v pojetí předškolní výchovy přinesl po roce 1990 osobnostně orientovaný model předškolní výchovy založený na principu humanizace školy a uplatnění demokratických principů. Pro osobnostně orientovaný přístup je typická individualizovaná výchova jedinečné a neopakovatelné osobnosti dítěte, která respektuje jeho přirozené potřeby. Dítě má prostor pro uplatnění mnohostranné aktivity a mezi učitelkou a dítětem se vytváří silný partnerský vztah. Tento vztah však není vázán pouze na učitelku a dítě jako základní aktéry výchovně vzdělávacího procesu, ale princip partnerství je nastolený i mezi mateřskou školou a rodinou

4. Návrhy koncepce vzdělávání

V roce 1991 bylo předloženo pět návrhů koncepce vzdělávání jako podklad k veřejné diskusi a jeden vybraný návrh měl být předložen spolu s návrhem nezbytných opatření,

kteřá by zajistila zavedení nové vzdělávací soustavy. Návrhy předložila Pedagogická komise Jednoty českých matematiků a fyziků, Nezávislá mezioborová skupina (NEMES), tým pracovníků pedagogické fakulty Univerzity Karlovy pod vedením prof. Jiřího Kotáska, MŠMT a IDEA. Otázkou předškolní výchovy v rámci vzdělávacího systému se ale podrobněji zabývaly pouze tři návrhy – návrh Pedagogické komise Jednoty českých matematiků a fyziků, návrh pracovníků pedagogické fakulty Univerzity Karlovy pod vedením prof. Jiřího Kotáska a návrh MŠMT. V návrzích se objevují tendence k humanizaci a k prosazování osobnostně rozvíjejících přístupů. Také se autoři návrhů zmiňují o potřebě změny vztahu mezi školou a rodinou a doporučují posílení autonomie škol.

5. Zastřešující dokumenty ve vztahu k předškolnímu vzdělávání

V roce 2000 vydalo MŠMT „Národní zprávu o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče o děti předškolního věku v České republice“. Tato publikace podává ucelený přehled o předškolním vzdělávání, výchově a péči o děti od 0 do 6 let za období od roku 1990 do roku 2000. Za pomoci autorů OECD se pokouší nastítnit historii i současnost předškolní péče, výchovy a vzdělávání v českých zemích z různých aspektů a naznačit i vývoj, jaký se v této vzdělávací oblasti do budoucna očekává. Autoři se zabývají státní politikou v oblasti předškolní výchovy, vzdělávání a péče, legislativou a očekávanými legislativními změnami. V závěru zprávy jsou uvedena doporučení pro předškolní oblast, která jsou následující:

1. Zajistit všeobecnou dostupnost předškolního vzdělávání.
2. Vypracovat rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.
3. Posunout vzdělávání předškolních pedagogů do terciární sféry.
4. Zvýšit mzdy učitelům.
5. Zvýšit společenskou prestiž učitelského povolání.

V roce 2001 byl vydán „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“, tzv. Bílá kniha. Tento dokument se zabývá budoucností koncepce vzdělávání v České republice na období následujících několika let. V části věnované předškolnímu vzdělávání jsou uvedena doporučení k rozvoji předškolního vzdělávání. Doporučuje se vypracovat rámcový program pro předškolní vzdělávání a v něm nově formulovat

rámcové cíle, obsah, předpokládané výsledky vzdělávání a zároveň stanovit podmínky, za nichž může být předškolní vzdělávání uskutečňováno. Zabezpečit aplikaci rámcového programu podle konkrétních podmínek škol a dětí – školní kurikula. Dalším doporučením je zajištění vysokoškolského vzdělávání předškolních pedagogů.

6. *Kurikulum*

Co se týká proměny kurikula, do roku 1989 platil „Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy“, který byl základní rámcovou normou pro předškolní výchovu a vzdělávání. V programu je velmi podrobně popsána nejen organizace dne v mateřské škole, ale i jednotlivé výchovné oblasti, tzv. výchovy (rozumová, tělesná, mravní pracovní, estetická výchova). U každé oblasti je uveden cíl dané výchovy a obsah výchovné práce je konkrétně popsán jednotlivými činnostmi.

Od roku 1989 do roku 2001 neexistoval žádný závazný kurikulární koncept předškolního vzdělávání. V tomto období byla volba výchovně vzdělávacího programu v kompetenci ředitelek mateřských škol stejně jako volba metod a prostředků výchovně vzdělávacího působení. V roce 2001 byl vydán již zmiňovaný „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“ a v roce 2004 byl vydán „Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání“. RVP PV tvoří rámeček předškolního vzdělávání a každá mateřská škola si podle zásad uvedených v RVP PV tvoří vlastní školní vzdělávací program. Vzdělávací obsah je v RVP PV rozdělen do vzdělávacích oblastí, které se vzájemně prolínají. U každé oblasti jsou uvedeny dílčí cíle, vzdělávací nabídka, očekávané výstupy a možná rizika. Dále jsou v RVP PV uvedeny podmínky předškolního vzdělávání.

V roce 2012 vydalo MŠMT přílohu k RVP PV „Konkretizované očekávané výstupy RVP PV“. Tento materiál je určen pro pedagogy mateřských škol a rozpracovává a zpřesňuje jednotlivé očekávané výstupy v rámci vzdělávacích oblastí v RVP PV. Pro rodiče předškolních dětí byl vydán materiál „Desatero pro rodiče“, který poskytuje základní informace o tom, co by mělo dítě zvládnout před vstupem do základní školy.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

10 Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření proběhlo v květnu 2013 a v březnu 2014. Dotazník byl určen učitelkám mateřských škol, které mají alespoň desetiletou pedagogickou praxi. Návratnost dotazníku byla 79 %. Autorka zpracovávala 27 dotazníků, které vyplnily učitelky mateřských škol z různých měst v České Republice.

V první části dotazníku vyplňovaly učitelky faktografické údaje - vzdělání (stupeň vzdělání, vystudovaný obor, rok ukončení vzdělání), místo a typ předškolního zařízení a délku praxe v předškolním zařízení.

Dále následovalo sedm otevřených otázek, které zjišťovaly názory učitelek na proměny v předškolní výchově mezi rokem 1990 a současností (např. změny v teorii a organizaci, proměnu pozice dítěte v předškolní výchově, změny možností učitelek mateřských škol).

Analýza dotazníku

Tabulka č. 1 **Stupeň vzdělání**

z 27 učitelek	Stupeň vzdělání
18	střední
7	vysokoškolské
1	vyšší odborné

Tabulka č. 2 **Vystudovaný obor**

z 27 učitelek	Vystudovaný obor
22	předškolní pedagogika
2	školský management
1	speciální pedagogika

Tabulka č. 3 **Rok ukončení vzdělání**

z 27 učitelek	Rok ukončení vzdělání
14	před rokem 1990
9	po roce 1990

Vzdělání v dotazníku uvedlo 26 učitelek. Vystudovaný obor uvedlo 25 učitelek. Rok ukončení uvedlo 23 učitelek.

Osmnáct dotazovaných učitelek má střední vzdělání. Sedm učitelek má vysokoškolské vzdělání a jedna vyšší odborné vzdělání.

Většina učitelek (22 učitelek) vystudovalo obor předškolní pedagogika. Dvě učitelky vystudovaly obor školský management a jedna učitelka vystudovala speciální pedagogiku.

Čtrnáct učitelek ukončilo vzdělání před rokem 1990 a devět učitelek po roce 1990.

Tabulka č. 4 **Místo předškolního zařízení, kde dotazované učitelky působí**

z 27 učitelek	Místo předškolního zařízení, kde dotazované učitelky působí
7	Praha 9
6	Praha 4
5	Praha 7
3	Děčín
1	Praha 5
1	Praha 11
1	Kounice, okres Nymburk
1	Sedlec, okres České Budějovice

Místo předškolního zařízení, kde dotazované učitelky působí, uvedlo všech 27 učitelek.

Většina dotazovaných učitelek (21 učitelek) pracuje v Praze. Sedm učitelek pracuje v mateřské škole v Praze 9, šest učitelek pracuje v Praze 4, pět učitelek pracuje v Praze 7, jedna učitelka pracuje v Praze 5 a jedna učitelka pracuje v Praze 11. Jedna učitelka uvedla, že pracuje v Praze, ale neuvedla, v jaké městské části.

Tři učitelky působí v Děčíně, jedna v Kounici a jedna v obci Sedlec.

Jedna učitelka uvedla, že působí ve městě, které má 1800 obyvatel.

Tabulka č. 5 **Typ předškolního zařízení, kde dotazované učitelky působí**

z 27 učitelek	Typ předškolního zařízení, kde dotazované učitelky působí
8	mateřská škola
5	státní MŠ
4	čtyřtřídní MŠ
2	právní subjekt
2	celodenní MŠ
1	fakultní MŠ
1	trojtřídní MŠ
1	šestitřídní MŠ

Typ předškolního zařízení, kde dotazované učitelky působí, uvedlo 24 učitelek.

Osm učitelek uvedlo jako typ předškolního zařízení mateřskou školu.

Pět učitelek uvedlo, že pracují ve státní mateřské škole.

Čtyři učitelky pracují v čtyřtřídní mateřské škole. Jedna učitelka pracuje v trojtřídní mateřské škole a jedna v šestitřídní mateřské škole.

Dvě učitelky uvedly, že typem předškolního zařízení je právní subjekt.

Dvě učitelky uvedly, že působí v celodenní mateřské škole.

Jedna z učitelek uvedla, že jde o fakultní mateřskou školu.

Tabulka č. 6 **Délka praxe v předškolním zařízení**

z 27 učitelek	Délka praxe v předškolním zařízení
11	30 - 40 let
11	20 - 30 let
3	10 - 20 let
1	10 let
1	40 let

Délku praxe uvedlo všech 27 dotazovaných učitelek.

Jedenáct dotazovaných učitelek pracuje v mateřské škole v rozmezí mezi 30 a 40 lety a jedenáct učitelek v rozmezí 20 a 30 let. Tři učitelky mají praxi v délce mezi 10 a 20 lety. Nejkratší praxi má učitelka, která působí v mateřské škole 10 let a naopak nejdelší praxi má učitelka se čtyřicetiletou praxí.

Tabulka č. 7 **Jak vnímáte vývoj a proměny v předškolní výchově v období mezi rokem 1990 a současností (v rovině teorie i organizace)?**

z 27 učitelek	Jak vnímáte vývoj a proměny v předškolní výchově v období mezi rokem 1990 a současností (v rovině teorie i organizace)?
11	větší volnost při plánování a dodržování výchovně-vzdělávací činnosti
6	důraz na rozvoj dítěte
4	změny v teorii
3	změny v administrativní činnosti učitelek
2	změny terminologie

Tuto otázku zodpovědělo všech 27 učitelek.

Nejčastěji učitelky (11 učitelek) na tuto otázku odpovídaly, že v současnosti mají větší volnost při plánování výchovně-vzdělávací práce a dodržování plánů není tak přísné. Často ve své odpovědi zmiňovaly Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, který určitou volnost umožňuje. Také kladně hodnotí možnost tvorby vlastního školního vzdělávacího programu, na který navazují učitelky ve své třídním vzdělávacím programu.

Šest učitelek uvedlo, že v současnosti se klade důraz na rozvoj osobnosti dítěte a více se respektují jeho potřeby a možnosti. Přístup k dítěti je tedy více individuální.

Čtyři učitelky se zabývaly změnami v teorii. Dvě učitelky vnímají velký pokrok v oblasti teorie (např. že mají k dispozici velké množství pedagogické literatury). Pro dvě učitelky se teorie stala méně srozumitelnou (konkrétně RVP PV).

Čtyři učitelky se také vyjádřily k administrativní činnosti. Dvě učitelky to vnímají tak, že administrativa vzrostla. Jedna učitelka uvedla, že mezi rokem 1990 a současností proběhly dvě změny v administrativní povinnosti učitelek. Nejprve se podle ní administrativa snížila a pak zase narostla. Jedna učitelka uvedla, že se administrativa nezměnila.

Dvě učitelky se také zmínily o změně v terminologii v předškolní výchově a vzdělávání. Nově vzniklé pojmy (např. výtvarná gramotnost) jsou podle nich zbytečné, protože jde stále o totéž, jen se to nazývá jinak.

Jedna učitelka ve své odpovědi uvedla, že došlo ke změně v počtu dětí ve třídě. V roce 1990 byl ve třídě velký počet dětí. Tento počet se pak snížil a nakonec se zase zvýšil.

Jedna z dotazovaných učitelek ve své odpovědi uvedla, že zpočátku bylo vše chaotické, ale postupně začal vznikat systém a požadavky se zpřesňovaly. Naopak podle jedné učitelky je v předškolní výchově větší chaos než před rokem 1990.

Dále se v odpovědích učitelek například objevilo, že je v současné době větší spolupráce s rodiči, že vznikly různé alternativní přístupy nebo že dříve bylo více frontálních činností ve třídě a méně volných her.

Tabulka č. 8 **Co pozitivního vnímáte v současné předškolní výchově?**

z 27 učitelek	Co pozitivního vnímáte v současné předškolní výchově?
11	větší volnost při plánování a realizaci výchovně-vzdělávací činnosti
5	respektování potřeb dítěte
4	lepší vybavení mateřských škol
3	možnost vzdělávání učitelek

Otázku zodpovědělo 21 učitelek. Šest učitelek na tuto otázku neodpovědělo.

Nejčastěji učitelky (11 učitelek) na tuto otázku odpovídaly, že pozitivně vnímají větší volnost při plánování a realizaci výchovně-vzdělávací činnosti. Učitelky oceňují volnost při výběru řízených činností a témat a také možnost uplatnit svou kreativitu a samostatnost při práci s dětmi.

Pět učitelek se zabývalo otázkou respektování potřeb dítěte. Učitelky ve svých odpovědích uváděly, že dítě se bere jako osobnost a pracuje se s ním individuálně. V jedné odpovědi se objevilo, že děti mají možnost se rozvíjet podle svých zájmů a také ve svém tempu.

Čtyři učitelky kladně hodnotí vybavení mateřských škol (např. dostatek kvalitních pomůcek). Jedna učitelka ve své odpovědi zmínila nejen dobrou vybavenost tříd, ale i vybavenost zahrady mateřské školy.

Tři učitelky ve své odpovědi uvedly, že se učitelky mohou dále vzdělávat díky odborným seminářům. Také oceňují větší informovanost prostřednictvím internetu, kde hledají potřebné informace, ale i podněty a nápady pro svou práci s dětmi.

Dále učitelky v dotazníku pozitivně hodnotily například partnerskou spolupráci mezi učitelkou a rodiči a také nestresové prostředí. Jedna učitelka ve své odpovědi

uvedla, že pozitivně vnímá možnost vypracování školního vzdělávacího programu a třídního vzdělávacího programu.

Tabulka č. 9 **Co negativního vnímáte v současné předškolní výchově?**

z 27 učitelek	Co negativního vnímáte v současné předškolní výchově?
12	vysoký počet dětí ve třídě
5	špatná motivace učitelek
3	postoj rodičů k úloze mateřské školy
2	docházka dětí mladších tří let do MŠ
2	možnost rodičů zasahovat do oblasti vzdělávání
2	velké rozdíly v kvalitě mateřských škol
2	nedostatek financí

Tuto otázku zodpovědělo všech 27 učitelek.

Nejčastěji učitelky (12 učitelek) na tuto otázku odpovídaly, že negativně vnímají vysoký počet dětí ve třídě.

Podle pěti učitelek jsou učitelky mateřské školy špatně motivovány ke své práci. Jedna učitelka ve své odpovědi uvedla, že vysokoškolsky vzdělané učitelky jsou nedostatečně ohodnoceny. Další učitelka uvedla, že náročná práce učitelek je nedoceněna nejen finančně. Podle názoru jedné z učitelek nemají mladé učitelky zájem o tuto práci.

Tři učitelky se ve svých odpovědích zabývaly tím, jaký je postoj rodičů k úloze mateřské školy. Všechny tři učitelky se shodly na tom, že podle nich rodiče vnímají předškolní vzdělávání jako službu. Jedna z učitelek uvedla, že je to tím, že se v mateřské škole platí školné. Podle názoru další učitelky postavily různé klubíky a dětské koutky předškolní výchovu v mateřské škole do pozice „hlídárny“ dětí přes týden a rodiče neberou mateřskou školu jako vzdělávací instituci.

Dvě učitelky se zmínily o možnosti zařazování dětí mladších tří let do mateřské školy. Obě nesouhlasí s tím, že do mateřské školy jsou někdy zařazovány i děti mladší tří let.

Dvě učitelky negativně hodnotí možnost rodičů zasahovat do oblasti vzdělávání a do výchovné práce učitelek.

Dvě učitelky se vyjádřily ke kvalitě jednotlivých mateřských škol. Mezi mateřskými školami vnímají velké rozdíly. Jedna učitelka uvedla, že na venkově je nedostatek učitelek s odbornou kvalifikací.

V odpovědích učitelek se objevila i problematika financí. Podle dvou učitelek je v oblasti předškolního vzdělávání nedostatek financí.

Dále se v odpovědích učitelek například objevilo, že děti, které nastupují do mateřské školy, jsou nedostatečně připravené v oblasti sebeobsluhy. Jedna z učitelek uvedla, že mateřská škola má malé pravomoci v jednání s rodiči. Další učitelka například negativně vnímá vzdělávací program, který je nejasný.

Tabulka č. 10 **Jak se proměnila pozice dítěte v předškolní výchově?**

z 27 učitelek	Jak se proměnila pozice dítěte v předškolní výchově?
12	respektování potřeb dítěte
9	proměna ovlivněna změnou pozice dítěte v rodině
3	dítě „partnerem“ učitelky

Tuto otázku zodpovědělo všech 27 učitelek.

Nejčastěji učitelky (12 učitelek) vnímají proměnu pozice dítěte v předškolní výchově v respektování potřeb dítěte. V jejich odpovědích se často objevovalo, že předškolní vzdělávání se přizpůsobilo potřebám dítěte. Ke každému dítěti se přistupuje individuálně na základě jeho potřeb, možností, schopností a individuálních zvláštností. Ve výchově se respektují práva dítěte, ale i jeho zájmy. Tři učitelky uvedly, že dítě je na prvním místě, je středem všeho a dětem se vychází více vstříc. Dvě učitelky se zmínily o tom, že děti mají možnost odmítnout nabízenou činnost.

Devět učitelek se vyjádřilo k tomu, že pozice dítěte v mateřské škole se změnila na základě proměny pozice dítěte v rodině. Učitelky negativně vnímají změny ve výchově dětí v rodině, v respektování autority dospělého a v samostatnosti v sebeobsluze. Jedna učitelka uvedla, že jsou děti neukázněné a nerespektují daná pravidla. Další učitelka například uvedla, že se děti více prosazují a jsou více informované. Tři učitelky se zmínily o tom, že rodiče přesouvají výchovu na mateřskou školu.

Tři učitelky ve své odpovědi uvedly, že dítě má být partnerem učitelky při výchově. Jedna učitelka uvedla, že dříve bylo dítě pasivním příjemcem organizovaných činností a informací a dnes se aktivně spolupodílí na tvorbě programu.

Tabulka č. 11 **Jak se proměnily možnosti učitelky v MŠ?**

z 27 učitelek	Jak se proměnily možnosti učitelky v MŠ?
9	možnost vzdělávání
9	možnost seberealizace
6	volnost při plánování a realizaci výchovně-vzdělávací činnosti
4	dostatek pomůcek

Na tuto otázku odpovědělo 26 učitelek. Jedna učitelka na tuto otázku neodpověděla. Jedna učitelka odpověděla, že proměnu v této oblasti nepocituje.

Podle devíti učitelek se změnila možnost vzdělávání. Učitelky kladně hodnotí možnost dále se vzdělávat díky velké nabídce odborných seminářů. Jedna učitelka zmínila ve své odpovědi kromě vzdělávacích seminářů i dostatek odborné literatury a informací získaných z internetu.

Také devět učitelek uvedlo, že učitelky mají více možností seberealizace. Mohou uplatnit své kreativní nápady, dovednosti, zkušenosti a zájmy.

Šest učitelek vnímá proměnu ve volnosti při plánování a realizaci výchovně-vzdělávací činnosti. Učitelky mohou upravovat denní program podle potřeby a mohou improvizovat. Jedna učitelka ve své odpovědi uvedla menší svázanost při plnění cílů. Další učitelka kladně hodnotí možnost vytvořit si vlastní třídní vzdělávací program.

Podle čtyř učitelek se možnosti učitelek změnilo díky lepšímu vybavení mateřských škol. Učitelky mají k dispozici hodně pomůcek.

Dále se v odpovědích učitelek například objevilo, že učitelky mohou využívat různé moderní vzdělávací přístupy.

Tabulka č. 12 **Jak se změnilo klima v MŠ?**

z 27 učitelek	Jak se změnilo klima v MŠ?
10	příjemnější klima, přátelské vztahy
5	různé klima v závislosti na kolektivu
5	špatné klima

Tuto otázku zodpovědělo 25 učitelek. Dvě učitelky na tuto otázku neodpověděly. Podle jedné učitelky se klima v mateřské škole nezměnilo.

Názory učitelek na změnu klimatu v mateřské škole jsou různé podle jejich osobních zkušeností.

U dotazovaných učitelek převažuje názor, že se klima zlepšilo k lepšímu. Deset učitelek vnímá celkově pozitivní a uvolněnější klima díky přátelským vztahům nejen mezi zaměstnanci školy, ale i mezi učitelkami a rodiči nebo dětmi.

Podle pěti učitelek je v každé mateřské škole jiné klima, na které má vliv především kolektiv zaměstnanců (vztahy učitelek, ale i komunikace s vedením školy).

Pět učitelek vnímá změnu spíše negativně. Jedna učitelka například uvedla, že se setkává s méně upřímností. Další učitelka se zmínila o tom, že klima negativně ovlivňuje velký počet dětí ve třídě. Podle dvou učitelek negativně ovlivňuje klima názor některých rodičů, kteří nevnímají mateřskou školu jako vzdělávací instituci, ale jako službu.

Jedna učitelka uvedla, že vnímá větší otevřenost školy pro rodiče i širší veřejnost a že školy spolupracují s dalšími institucemi.

Další z učitelek například odpověděla, že klima pozitivně ovlivňuje více volnosti při výchovně-vzdělávací činnosti.

Tabulka č. 13 **Co si myslíte o právu rodičů vstupovat do organizace školy a podílet se na tvorbě vzdělávacího programu?**

z 27 učitelek	Co si myslíte o právu rodičů vstupovat do organizace školy a podílet se na tvorbě vzdělávacího programu?
12	kladný postoj pouze při splnění určitých podmínek
11	negativní postoj
6	kladný postoj

Tuto otázku zodpovědělo všech 27 učitelek.

Nejčastěji učitelky (12 učitelek) na tuto otázku odpovídaly, že rodiče by měly mít možnost zasahovat do organizace školy a podílet se na tvorbě vzdělávacího programu jen v omezené míře. V organizaci a tvorbě vzdělávacího programu by měla mít hlavní slovo škola.

Jedenáct učitelek vnímá právo rodičů vstupovat do organizace školy a podílet se na tvorbě vzdělávacího programu negativně. Podle dotazovaných učitelek mají někteří rodiče nereálné představy a požadavky. Dvě učitelky se zmínily o tom, že rodiče této problematice nerozumí a neví, jak vzdělávání v mateřské škole probíhá.

Šest učitelek pozitivně hodnotí právo rodičů vstupovat do organizace školy a podílet se na tvorbě vzdělávacího programu. Podle jedné z učitelek jsou rodiče součástí školy, komunikace s nimi je velmi důležitá a rodiče by měli být partnerem školy. V jedné odpovědi se například objevilo, že rodiče by měli mít možnost vstupovat do dění ve škole, aby poznali náročnost práce učitelek.

Tabulka č. 14 **Co byste doporučila MŠMT, aby v předškolní výchově prioritně řešilo?**

z 27 učitelek	Co byste doporučila MŠMT, aby v předškolní výchově prioritně řešilo?
16	počet dětí ve třídě
8	platy učitelek
4	finance na vzdělávání
4	docházka dětí matek na MD
4	docházka dětí mladších tří let do MŠ
3	pravomoci učitelek v jednání s rodiči
2	stanovení potřebných dovedností k nástupu do MŠ
2	počet míst pro zájemce o předškolní vzdělávání

Otázku zodpovědělo 25 učitelek. Jedna učitelka na tuto otázku neodpověděla. Jedna učitelka odpověděla: „Nevím.“

Na tuto otázku nejčastěji učitelky (16 učitelek) odpovídaly, že by MŠMT mělo řešit počet dětí ve třídě MŠ. Učitelky by chtěly snížit počet dětí ve třídě. V jedné odpovědi se objevilo, že by to bylo prospěšné nejen pro učitele, ale hlavně pro děti. Tři učitelky uvedly, že by ve třídě mělo být max. 20 dětí. Jedna učitelka odpověděla, že by ve třídě měl být nižší počet dětí nebo by se měl řešit dostatek pedagogických pracovníků na větší počet dětí.

Druhou nejčastější odpovědí byla problematika financí. Osm učitelek by chtělo větší platy pro učitelky MŠ. U dvou učitelek se v odpovědi objevilo, že nejsou dostatečně ohodnoceny učitelky s vysokoškolským vzděláním nebo s dlouhou praxí. Čtyři učitelky ve svých odpovědích uvedly, že je potřeba obecně více peněz na vzdělávání (např. finance pro školy, na vzdělávání učitelů, na pomůcky).

Dále se učitelky zabývaly otázkou docházky dětí matek na mateřské dovolené. Čtyři učitelky by chtěly omezit docházku těchto dětí pouze na dopoledne. Tři učitelky uvedly, že děti matek na mateřské dovolené jsou v MŠ každý den a nejdéle.

Také se učitelky věnovaly otázce docházky dětí mladších tří let do MŠ. Podle čtyř učitelek by MŠMT mělo stanovit věkovou hranici, kdy může dítě nastoupit do MŠ a tato hranice by neměla být nižší než tři roky dítěte. Podle názorů učitelek by mateřskou školu neměly navštěvovat děti mladší tří let, protože nejsou připraveny pro docházku do MŠ. S tím souvisí i to, že dvě učitelky by chtěly, aby byly stanoveny potřebné dovednosti k nástupu do MŠ (např. v oblasti sebeobsluhy).

Tři učitelky uvedly, že by ocenily větší pravomoci v jednání s rodiči při řešení problémů (např. při vyloučení dítěte ze zdravotních důvodů při příchodu dítěte do školky).

Dvě učitelky ve své odpovědi uvedly, že by MŠMT mělo řešit počet míst pro zájemce o předškolní vzdělávání, tedy aby byl dostatek předškolních zařízení.

Dále se v odpovědích na tuto otázku objevovaly různé názory učitelek, např. že by cíle a kompetence měly být více věkově rozlišeny, že by se mělo dbát na duševní hygienu a zdraví dětí i personálu nebo že pro integraci dětí se speciálními vzdělávacími potřebami by měly být zajištěné vhodné podmínky (např. asistenti).

11 Shrnutí praktické části

Z 27 učitelek mateřských škol, které vyplnily dotazník, má 18 učitelek střední vzdělání. 22 učitelek vystudovalo obor předškolní pedagogika a 14 učitelek ukončilo vzdělání před rokem 1990. Stupeň vzdělání, vystudovaný obor ani rok ukončení vzdělání ale neměl vliv na odpovědi učitelek.

21 dotazovaných učitelek pracuje v mateřské škole v Praze a 22 učitelek má dlouhou pedagogickou praxi (v rozmezí mezi 20 a 40 lety).

V dotazníku učitelky nejčastěji uváděly, že vnímají proměnu předškolní výchovy mezi rokem 1990 a současností především ve větší volnosti při plánování a realizaci výchovně-vzdělávací činnosti (11 učitelek), což jim umožňuje Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání a také v důrazu na rozvoj dítěte (6 učitelek), který je typický pro osobnostně orientovaný model předškolní výchovy.

V současné předškolní výchově učitelky pozitivně hodnotí právě zmíněnou volnost (11 učitelek) a respektování potřeb dítěte (5 učitelek). 4 učitelky mezi pozitivy uvedly i lepší vybavení mateřských škol a 3 učitelky uvedly možnost vzdělávání učitelek.

12 učitelek naopak považuje za negativum v současné předškolní výchově zejména vysoký počet dětí ve třídě. 5 učitelek také uvedlo špatnou motivaci učitelek (a to nejen finanční).

K otázce proměny pozice dítěte v předškolní výchově se 12 učitelek vyjádřilo tak, že jsou respektovány potřeby dítěte, tedy že ke každému dítěti se přistupuje individuálně na základě jeho potřeb, možností, schopností a individuálních zvláštností. 9 učitelek uvedlo, že pozice dítěte v mateřské škole se změnila na základě proměny pozice dítěte v rodině. Učitelky negativně vnímají změny ve výchově dětí v rodině. Liberálnější výchova dětí v rodině má dopad na respektování autority nejen v rodině, ale i v mateřské škole.

Proměnu možností učitelek v mateřské škole dotazované učitelky vnímají nejen v již zmíněné možnosti vzdělávání (9 učitelek), ale i v možnosti seberealizace (9 učitelek) a větší volnosti při plánování a realizaci výchovně-vzdělávací činnosti (6 učitelek). 4 učitelky zmínily i to, že mají dostatek pomůcek k práci s dětmi.

Změnu klimatu v mateřské škole vnímají učitelky především jako změny ve vztazích mezi zaměstnanci a to různě na základě vlastních zkušeností. Podle deseti učitelek je klima lepší (přátelštější a uvolněnější atmosféra), 5 učitelek vnímá klima jako špatné a 5 učitelek uvedlo, že v každé mateřské škole je jiné klima ovlivněné především kolektivem zaměstnanců.

Na otázku práva rodičů vstupovat do organizace školy a podílet se na tvorbě vzdělávacího programu mají učitelky také různé názory. 12 učitelek si myslí, že rodiče by měly mít možnost zasahovat do organizace školy a podílet se na tvorbě vzdělávacího programu jen v omezené míře. 11 učitelek vnímá toto právo rodičů negativně a jen 6 učitelek souhlasí s tím, aby se rodiče podíleli na organizaci školy a na tvorbě vzdělávacího programu. V odpovědích učitelek na tuto otázku hrálo roli to, s jakými rodiči se setkávají (např. zda se rodiče aktivně zajímají o vzdělávání svého dítěte nebo ne).

V odpovědích na otázku „Co byste doporučila MŠMT, aby v předškolní výchově prioritně řešilo?“ se objevily základní problémy, které učitelky vnímají v oblasti předškolního vzdělávání. 16 učitelek považuje za problém vysoký počet dětí ve třídě. 8 učitelek by doporučovalo prioritně řešit platy učitelek a 4 učitelky navrhují řešit finance na vzdělávání. 4 učitelky zmínily problematiku docházky dětí mladších tří let do mateřské školy a 4 učitelky uvedly jako problém k řešení docházku dětí matek na mateřské dovolené. Finanční problematika a otázka docházky dětí mladších tří let do mateřské školy je stále velmi aktuální téma.

Diskuse

Česká mateřská škola prošla v období mezi lety 1990 a 2012 změnami v mnoha oblastech. Došlo ke změnám v legislativě, k proměně filozofie pojetí dítěte a jeho rozvoje, k proměně cílů a požadavků na předškolní výchovu a vzdělávání a k proměně kurikula.

Na základě legislativních změn došlo v předškolní praxi také k proměnám předškolních zařízení z hlediska zřizovatele, které se týkají například způsobů financování škol, vzniku soukromých mateřských škol a vzniku firemních a univerzitních mateřských škol.

Na základě legislativy proběhly i změny v zařazení dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do předškolního vzdělávání, tj. dětí se zdravotním znevýhodněním a zdravotním postižením, dětí se socio-kulturním znevýhodněním (např. dětí cizinců) a dětí mimořádně nadaných. S tím souvisí především integrace těchto dětí do mateřských škol, pomoc asistentů pedagoga a tvorba individuálního vzdělávacího programu.

Autorka si je vědoma, že důležitou součástí proměn české mateřské školy ve sledovaném období jsou otázky týkající se zřizovatele škol a také zařazení dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do předškolního vzdělávání. Těmito otázkami se ale ve své práci podrobněji úmyslně nezabývá, protože jmenované aspekty by vyžadovaly hlubokou sondu, která by práci neúměrně rozšířila.

Dále je potřeba zmínit, že pro výzkumný vzorek dotazníkového šetření si autorka vybrala učitelky mateřských škol a zjišťovala jejich názory na proměnu předškolní výchovy v letech 1990 a 2012. Autorka úmyslně nezařadila mezi respondenty ředitelky mateřských škol, protože si myslí, že z důvodu jejich pracovní náplně by měly jiné názory než učitelky. A autorka chtěla zjistit názory těch, kteří každý den pracují a komunikují s dětmi, rodiči, ale i zaměstnanci školy a také se podílejí na tvorbě školního vzdělávacího programu a tvoří třídní vzdělávací program.

Zajímavým přínosem by mohly být názory rodičů, jejichž děti navštěvovaly mateřskou školu v roce 1990 a v roce 2012. V tomto případě by se zjišťovalo,

jak vnímali předškolní výchovu rodiče, jejichž děti navštěvovaly mateřskou školu v roce 1990 a jak vnímají předškolní výchovu rodiče, jejichž děti navštěvovaly mateřskou školu v roce 2012. Toto šetření by ale vyžadovalo opakovaný výzkum po 22 letech.

III. ZÁVĚR PRÁCE

Cílem diplomové práce bylo zmapovat a analyzovat návrhy na změny a skutečné změny, které se v české mateřské škole realizovaly v období mezi lety 1990 a 2012. Tento cíl byl splněn, neboť v práci byly zmapovány a zanalyzovány změny v oblasti legislativy, změny cílů předškolní výchovy a vzdělávání, změny v pojetí dítěte a jeho rozvoje a proměna kurikula.

Předškolní výchova a vzdělávání se řídí několika legislativními normami - zákony, vyhláškami, nařízeními vlády, metodickými pokyny a dalšími dokumenty, které se týkají fungování činnosti mateřských škol, kvalifikace a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a rozsahu jejich přímé vyučovací činnosti, vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí mimořádně nadaných, státní správy a samosprávy ve školství, dotací předškolním zařízením, bezpečnosti dětí, hygienických požadavků a školního stravování. V období mezi lety 1990 a 2012 došlo k několika legislativním změnám, které ovlivnily podobu předškolní výchovy a vzdělávání. Změnily se požadavky na kvalifikaci učitelů MŠ a rozsah jejich přímé vyučovací povinnosti a také se změnil stanovený počet dětí ve třídě. Důležitým mezníkem bylo vydání školského zákona (2004) a vydání Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (2004).

V předškolní výchově a vzdělávání došlo k zásadní změně v oblasti cílů. Před rokem 1989 byl cíl předškolní výchovy a vzdělávání dán potřebami společnosti. Po roce 1989 se začal zdůrazňovat rozvoj osobnosti dítěte a respekt k jeho potřebám. Došlo tedy k odklonu od cílů vycházejících z potřeb společnosti k cílům vycházejícím z potřeb jednotlivce.

V průběhu sledovaného období došlo k proměně filozofie pojetí dítěte a jeho rozvoje. Po roce 1990 se rozvinul osobnostně orientovaný model předškolní výchovy. Tento model je charakterizován individualizovanou výchovou jedinečné osobnosti dítěte, která respektuje jeho přirozené potřeby. Dalším typickým znakem tohoto pojetí je partnerský vztah mezi mateřskou školou a rodinou.

Autorka v diplomové práci analyzuje zastřešující dokumenty pro oblast předškolní výchovy a vzdělávání a to „Národní zprávu o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče

o děti předškolního věku v České republice (2000), která podává ucelený přehled o předškolním vzdělávání mezi lety 1990 a 2000 a „Národní program rozvoje vzdělávání v České republice“, tzv. Bílou knihu (2001), která se zabývá koncepcí vzdělávání v České republice pro následující období několika let.

Zabývá se také proměnou kurikula a analyzuje „Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy“, který platil do roku 1989 a „Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání“, který platí od roku 2004.

Praktickou část diplomové práce tvoří dotazníkové šetření, které mapuje názory učitelek mateřských škol na změny v předškolním vzdělávání ve sledovaném období. Dotazované učitelky vnímají proměnu především ve větší volnosti při plánování a realizaci výchovně-vzdělávací činnosti a také v důrazu na rozvoj dítěte. Pozitivně hodnotí lepší vybavení mateřských škol a široké možnosti vzdělávání učitelek. Naopak negativně učitelky hodnotí vysoký počet dětí ve třídě a svoje finanční ohodnocení.

Z analýzy dokumentů důležitých pro oblast předškolní výchovy a vzdělávání a z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že předškolní výchova a vzdělávání v České republice prošla ve sledovaném období velkými změnami. Tyto změny se týkají především pojetí dítěte a jeho rozvoje a s tím souvisejícího partnerského vztahu mezi dítětem a učitelem, ale také mezi mateřskou školou a rodinou. Došlo i k proměně cílů a kurikula předškolní výchovy a vzdělávání.

Autorka si v úvodu práce stanovila dvě hypotézy:

Hypotéza č. 1 zněla: „Lze předpokládat, že pojmání práce s předškolním dítětem před rokem 1989 bude dlouhodobě odolávat navrhovaným změnám po roce 1990.“ Tato hypotéza se v diplomové práci nepotvrdila. Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy, který platil do roku 1989, byl kritizován především z důvodu přísného svázání práce učitelek mateřských škol a normativního přístupu k dítěti. Učitelky vnímaly potřebu změny a ta se jim vydáním Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání v roce 2004 naplnila. Dotazované učitelky kladně hodnotí větší volnost při plánování a realizaci výchovně-vzdělávací činnosti, kterou jim vzdělávací program umožňuje. RVP PV vymezuje závazné rámce předškolního

vzdělávání. Podle zásad stanovených v RVP PV si každá škola vytváří vlastní školní vzdělávací program podle svých potřeb a učitelky vytváří třídní vzdělávací program podle potřeb konkrétní třídy. V RVP PV je také definován jiný přístup k dítěti, který odpovídá osobnostně orientovanému modelu.

Tato hypotéza směřovala k roli učitelky převážně v plánování činnosti. Autorku výsledek překvapil, protože je obecně známo, že učitelky měly velké problémy s naplňování svobody, která jim byla otevřena po roce 1990, zvláště pak ročníky, které měly dlouhou pedagogickou praxi. Z toho důvodu se jeví autorce, že tento nepředpokládaný výsledek může být ovlivněn následujícími důvody: Učitelky, které měly problémy s přechodem na nondirektivní systém MŠ, se pravděpodobně nemusely dostat do sledovaného vzorku. Starší generace učitelek je pravděpodobně v důchodu, a proto už je mimo pedagogickou praxi. Malý vzorek respondentek si v žádném případě nemůže činit nároky na zobecnění, ale přesto je zajímavou sondou do sledované problematiky.

Hypotéza č. 2 zněla: „Lze předpokládat, že učitelky mateřských škol s dlouhou praxí v předškolním zařízení budou mít s prosazováním osobnostně orientované výchovy problémy.“ Tato hypotéza také nebyla potvrzena. Osobnostně orientovaný model hodnotí dotazované učitelky s dlouhou pedagogickou praxí kladně. Pozitivně vnímají především respektování potřeb dítěte a individuální přístup k dítěti na základě jeho potřeb, možností, schopností a individuálních zvláštností. Důležitým principem osobnostně orientovaného modelu je úzká spolupráce s rodinou a spoluúčast rodičů na vzdělávacím programu. Učitelky vítají spolupráci s rodiči, kteří mají zájem o vzdělávání svého dítěte. Spolupráci se brání jenom v případě, kdy mají rodiče nereálné představy a požadavky.

Zpracování diplomové práce na téma proměn české mateřské školy v období mezi lety 1990 a 2012 považuje autorka za velmi zajímavou zkušenost. Pro autorku jako začínající učitelku mateřské školy tato práce poskytla náhled na změny v předškolní výchově a vzdělávání ve sledovaném období. Autorka se dozvěděla, co se odehrálo v oblasti předškolní výchovy a vzdělávání v průběhu 22 let před jejím vstupem do předškolní praxe, a to nejen zanalyzováním důležitých dokumentů, ale i z odpovědí

dotazovaných učitelek mateřských škol, tj. účastnic těchto změn. Zpracování tohoto tématu diplomové práce bylo pro autorku obtížné v tom, že s prací učitelky mateřské školy v daném období nemá žádnou osobní zkušenost. Proto také zvolila jako součást práce dotazníkové šetření pro učitelky mateřských škol s dlouhou pedagogickou praxí, které doplňuje pohled na proběhlé změny v předškolní oblasti. Příčiny změn a jejich podstatu se autorka snažila pochopit studiem různých dokumentů, které se týkají předškolní výchovy a vzdělávání. Vzhledem k věku autorky je zřejmé, že jí chybí autentická osobní zkušenost s režimem před rokem 1989, která by umožnila snadnější porozumění změnám po roce 1989. To však neznamená, že by tato práce ztrácela smysl, neboť ukazuje na kořeny problémů a tudíž změn, které bylo třeba učinit v koncentrované podobě.

Prameny, literatura, informační zdroje

Literatura:

Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

FOTTOVÁ, M. Stav předškolní výchovy v České republice očima mezinárodních expertů. *Předškolná výchova.* 2001/2002. 56 (1), s. 5-6.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu.* Brno: Paido, 2000.

ISBN 80-85931-79-6

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí.* Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-628-5

KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. a kol. *Předškolní a primární pedagogika.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-585-7

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie.* Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. ISBN 80-211-0372-8

Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělání a péče o děti předškolního věku v České republice. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-746-4

OPRAVILOVÁ, E. Ano nebo ne. Program výchovné práce. *Učitelské noviny.* 1994. 97 (36), s. 19.

OPRAVILOVÁ, E. Budoucnost školy – budoucnost dětí. *Předškolná výchova.* 1991/1992. 46 (6), s. 2-3.

OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Rok v mateřské škole.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-847-3

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009.

ISBN 978-80-7367-546-2

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6

SKALKOVÁ, J. a kol. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

SMOLÍKOVÁ, K. Jak by měl vypadat zralý předškolák? *Informatorium*. 2010. 17 (1), s. 15.

SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, Praha: VÚP, 2004. ISBN 80-87000-00-5

TĚTHALOVÁ, M. Výhledy v předškolní výchově. *Řízení ve školství*. 2011. 19 (3), s. 36-43.

TĚTHALOVÁ, M. Standardy předškolního vzdělávání. *Informatorium*. 2011. 18 (5), s. 12-13.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1

Návrhy koncepce vzdělávání (uloženo v osobním archivu doc. Jany Uhlířové):

IDEA. Stavební kameny programu IDEA pro české školství.

JČMF. Příloha časopisu *Matematika, fyzika, informatika*, 1992.

MŠMT. Návrh projektu transformace výchovně vzdělávací soustavy.

NEMES. Svoboda ve vzdělávání a česká škola, 1990/1991.

Tým pracovníků PedF UK. Rozvaha o školství a vzdělanosti a jejich dalším vývoji v českých zemích.

Elektronické zdroje:

Aktuální znění zákona o pedagogických pracovnících k 1. září 2012 [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari>>

Desatero pro rodiče [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/desatero-pro-rodice-deti-predskolniho-veku>>

Konkretizované očekávané výstupy RVP PV [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/konkretizovane-ocekavane-vystupy-rvp-pv>>

Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných MŠMT [online]. MŠMT [citováno 27.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/metodicky-pokyn-k-zajisteni-bezpecnosti-a-ochrany-zdravi-deti-zaku-a-studentu-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-zrizovanych-ministerstvem-skolstvi-mladeze-a-telovychovy>>

Nářízení vlády č. 68/1997 Sb., kterým se stanoví míra vyučovací povinnosti učitelů a míra povinnosti výchovné práce ostatních pedagogických pracovníků ve školství [online]. MŠMT [citováno 27.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=68&r=1997>>

Nářízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/narizeni-vlady-kterym-se-stanovi-rozsah-prime-vyucovaci-prime-vychovne-prime-specialne-pedagogicke-a-prime-pedagogicko-psychologicke-cinnosti-pedagogickych-pracovniku>>

Vyhláška č. 87/1980 Sb., o mateřských školách, společných zařízeních jeslí a mateřské školy a dětských útulcích [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=34593&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>>

Vyhláška č. 35/1992 Sb., o mateřských školách [online] [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=35&r=1992>>

Vyhláška č. 48/1993 Sb., o školním stravování [online] [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=48&r=1993>>

Vyhláška č. 108/2001 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz škol, předškolních zařízení a některých školských zařízení [online]. MŠMT [citováno 27.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/2001/108001/Sb_108001_-----_.php>

Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-14-2005-sb-o-predskolnim-vzdelavani-1>

Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-15-2005-sb-1>>

Vyhláška č. 64/2005 Sb., o evidenci úrazů dětí, žáků a studentů [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-64-2005-sb-1>>

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>

Vyhláška č. 107/2005 Sb., o školním stravování [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-107-2005-sb-1>>

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-317-2005-sb>>

Vyhláška č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených MŠMT, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-263-2007-sb-ktou-se-stanovi-pracovni-rad-pro-zamestnance-skol-a-skolskych-zarizeni-zrizenych-ministerstvem-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-krajem-obci-nebo-dobrovolnym-svazkem-obci>>

Zákon České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních [online]. MŠMT [citováno 27.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/uplne-zneni-zakona-c-761978-sb-na-zaklade-uplneho-zneni-c-3951991-sb-o-skolskych-zarizenich-ve-zneni-zakona-c-311984-sb-a-zakona-c-3901991-sb-o-predskolnich-zarizenich-a-skolskych-zarizenich-ve-zneni-zakona-c-1901993-sb-cr-a-zakona-c-1381995-sb-cr-zakona-c-192000-sb-ve-zneni-zakona-c-1322000-sb-s-ucinnosti-ke-dni-1-ledna-2001-3165.html>>

Zákon České národní rady č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství [online] [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=564&r=1990>>

Zákon České národní rady č. 390/1991 Sb., o předškolních zařízeních a školských zařízeních [online] [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=390&r=1991>>

Zákon č. 306/1999 Sb., o poskytování dotací soukromým školám, předškolním a školským zařízením [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/zakon-c-306-1999-sb-o-poskytovani-dotaci-soukromym-skolam-predskolnim-a-skolskym-zarizenim-ve-zneni-zakona-c-562-2004-sb-1>>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>>

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů [online]. MŠMT [citováno 13.dubna 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=563&r=2004>>

Přílohy

DOTAZNÍK

Prosím o vyplnění krátkého dotazníku. Dotazník je anonymní a výsledky dotazníkového šetření budou použity pouze v mé diplomové práci.

Děkuji.

Bc. Magdaléna Hrstková, studentka PedF UK

Doplňte údaje:

Vzdělání (SŠ/VOŠ/VŠ + obor + rok ukončení):

Místo předškolního zařízení, kde působíte:

Typ předškolního zařízení:

Délka praxe v předškolním zařízení:

Prosím o stručné zhodnocení:

Jak vnímáte vývoj a proměny v předškolní výchově v období mezi rokem 1990 a současností (v rovině teorie i organizace)?

Co pozitivního a naopak negativního vnímáte v současné předškolní výchově?

Jak se proměnila pozice dítěte v předškolní výchově?

Jak se proměnily možnosti učitelky v MŠ?

Jak se změnilo klima v MŠ?

Co si myslíte o právu rodičů vstupovat do organizace školy a podílet se na tvorbě vzdělávacího programu?

Co byste doporučila MŠMT, aby v předškolní výchově prioritně řešilo?